

LEARNING by DOING

เรียนรู้จากฐานชุมชน

สำนักพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ | กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

VOL. 9 ธันวาคม 2568

การพัฒนาทุนมนุษย์ไทย

สู่โลกใหม่แห่งการเรียนรู้

การก้าวเดินไปข้างหน้าของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) นอกจากต้องอาศัยพลังใจและพลังความหวังที่มีแล้ว การจะก้าวต่อไปได้อย่างมั่นคงจำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วย “ข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรม” เพื่อให้การทำงานได้ผลลัพธ์แตกต่างไปจากเดิม เพราะโลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลง ซับซ้อนและเปราะบางมากขึ้น มนุษย์เราไม่สามารถทำงานหรือเรียนรู้แบบเดิมได้อีกต่อไป ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดย้อนกลับมากกระทบการศึกษาและการเรียนรู้ เพราะโลกเปลี่ยน งานเปลี่ยน ความต้องการทักษะใหม่ ๆ ก็เปลี่ยนตามไปด้วย

กสศ. เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจสำคัญคือ การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ครอบคลุมตั้งแต่เด็ก เยาวชน และประชากรวัยแรงงาน โดยมุ่งตอบโจทย์แผนกลยุทธ์ กสศ. 2568-2570 ได้แก่ 1. เกิดหลักประกันการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ตามศักยภาพ สำหรับเด็กและเยาวชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาส 2. เกิดต้นแบบการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีทางเลือกและยืดหยุ่นอย่างมีคุณภาพ 3. ทุกภาคส่วนร่วมเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา (All for Education) และนโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ของรัฐบาล ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคทางสังคมตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

จากประสบการณ์การทำงานของ กสศ. ตลอด 7 ปีที่ผ่านมา พบว่าการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจะยั่งยืนได้ ต้องอาศัยภาคีเครือข่ายผู้มีประสบการณ์ที่อยู่ในพื้นที่ทั่วประเทศที่มี “ข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรม” ที่เข้าใจบริบทของเด็กและครอบครัวในแต่ละพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ชุมชน ท้องถิ่น พ่อแม่ผู้ปกครอง รวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ ให้ลุกขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ของตนเอง เพราะปัจจุบันการศึกษาไม่ได้มีเพียงรู้เดียวอีกต่อไป แต่เป็นการศึกษาที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน รวมถึงตอบสนองต่อความต้องการของประเทศ และความต้องการของผู้ประกอบการ ดังนั้น เราต้องมาช่วยกันสร้างเส้นทางที่หลากหลายเพื่อรองรับศักยภาพที่แตกต่างของเด็กเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ

ประกอบกับ งานวิจัยของธนาคารโลก (World Bank) วิเคราะห์ไว้ว่า เด็กและเยาวชนที่อยู่ในครัวเรือนที่พ่อแม่สำเร็จการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษา จะมีโอกาสมากกว่าครึ่งที่ถูกจะจบเพียงชั้นประถมศึกษาเช่นกัน มีเพียง 1 ใน 3 จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา และมีเพียงร้อยละ 10 ที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ จึงเป็น “การผลิตซ้ำในการส่งต่อความยากจนข้ามรุ่น” ดังนั้น ความยากจนข้ามรุ่นไม่ได้วัดด้วยรายได้ แต่วัดด้วยสิ่งที่เป็รรากฐาน คือ “ทุนมนุษย์” ซึ่งทุนมนุษย์ของรุ่นพ่อแม่สามารถส่งต่อไปยังรุ่นลูกและรุ่นหลาน โดย กสศ. มีสมมติฐานว่า เราต้องออกจากกับดักความยากจนข้ามรุ่นให้ได้ก่อน จึงจะพาประเทศออกจากกับดักรายได้ปานกลางได้ และ “ความเสมอภาคทางการศึกษา” คือหัวใจของการทำงานนี้ ดังนั้น โจทย์สำคัญคือการทำให้สิ่งที่มีค่ามากที่สุดอย่าง “ทุนมนุษย์” มีความเสมอภาคทางการเรียนรู้

ดังนั้นการพัฒนาทุนมนุษย์จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญของการก้าวข้ามช่องว่างของความเหลื่อมล้ำที่ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด

จากสถานการณ์ปัญหาและความท้าทายที่ประเทศไทยกำลังเผชิญ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จึงร่วมกับธนาคารโลก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักงานสถิติแห่งชาติ จัดทำโครงการสำรวจทักษะและความพร้อมของเยาวชนและประชากรวัยแรงงาน (Adult Skills Assessment in Thailand: ASAT) ซึ่งเป็นการสำรวจและประเมินวัดทักษะพื้นฐานชีวิต (Foundational Skills) ของบุคคลอายุ 15-64 ปี ในด้านทักษะการรู้หนังสือ ทักษะดิจิทัล และทักษะทางอารมณ์และสังคม พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตด้านทักษะคล้ายกับหลาย ๆ ประเทศในภูมิภาคนี้ กล่าวคือ มีสัดส่วนที่ใหญ่มากของเยาวชนและประชากรวัยแรงงานที่มีทักษะพื้นฐานชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์ กลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีความสามารถในการอ่านหนังสือขั้นพื้นฐานและการคำนวณอย่างง่าย และไม่แสดงออกว่าจะสามารถมีส่วนร่วมกับผู้อื่นหรือเปิดกว้างรับแนวคิดใหม่ ๆ วิกฤตด้านทักษะนี้กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มประชากรวัยแรงงานที่อายุค่อนข้างมาก (กลุ่มบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป) กลุ่มประชากรวัยแรงงานที่อายุน้อย (กลุ่มบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี) ที่ไม่จบการศึกษาชั้นสูง และกลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทในภาคเหนือและภาคใต้ของประเทศไทย

ทักษะพื้นฐานชีวิตเป็นทักษะที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานในทุก ๆ อาชีพซึ่งสามารถนำมาใช้ได้กับทุก ๆ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ที่หลากหลายและตลอดช่วงชีวิต ดังนั้น การออกแบบการเรียนรู้จากนี้ไป สิ่งที่ต้องคำนึงคือการพัฒนาทักษะที่ตรงเป้าและตอบโจทย์การพัฒนาประเทศมากที่สุด

“
ความเสมอภาคทางการศึกษา
คือหัวใจของการทำงานนี้ ดังนั้นโจทย์สำคัญคือ
การทำให้สิ่งที่มีค่ามากที่สุดอย่าง “ทุนมนุษย์”
มีความเสมอภาคทางการเรียนรู้

โดยเฉพาะทักษะพื้นฐานชีวิต (Foundational Skills) ที่ประกอบด้วย 1. การรู้หนังสือ หรืออ่านออกเขียนได้ (Literacy) 2. ทักษะด้านดิจิทัล (Digital Skill) 3. ทักษะทางอารมณ์และสังคม (Social Emotional Skill) ยกตัวอย่างเรื่องการอ่านออกเขียนได้ ต้องเป็นการอ่านที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที

นอกจากทักษะพื้นฐานชีวิตแล้ว ทักษะที่เป็นความท้าทายสำคัญของการพัฒนาทุนมนุษย์ยังมีอีก 2 ทักษะ คือ 1. การมีส่วนร่วมกับคนอื่น ความสามารถในการทำความเข้าใจและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น 2. การค้นหาสิ่งใหม่ เป็นความสามารถในการขยายมุมมองความคิด การหาความรู้ใหม่ และเข้าใจมุมมองใหม่ ๆ จากผลการสำรวจพบว่า คนที่มีทักษะการค้นหาสิ่งใหม่ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สามารถอยู่รอดได้ เพราะเขาเปิดประตูแห่งโอกาสของตัวเอง ในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนโดยไม่ยึดติดกับคำว่า “ทำไม่ได้” เพราะสถานการณ์โควิด 19 แม้จะทำให้โลกหยุดนิ่ง แต่การเรียนรู้ไม่ได้หยุดนิ่งตามไปด้วย เช่น ใช้เวลาในการ Upskill, Reskill ตัวเอง จนมองเห็นโอกาสใหม่ในการประกอบอาชีพ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น หากมองในภาพใหญ่พบว่า ทักษะพื้นฐานชีวิตของคนไทย มีผลกระทบต่อนั่นทุนทางเศรษฐกิจมหาศาล ถ้าร้อยละ 70 ของประชากรไทยยังมีทักษะชีวิตพื้นฐานที่ไม่ดี คิดเป็น 1 ใน 5

“
ทักษะพื้นฐานชีวิตเป็นรากฐานที่สำคัญของการประกอบอาชีพ
เป็นภูมิคุ้มกันให้คนไทยทุกคนโดยเฉพาะกลุ่มคนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์
และด้วยโอกาสได้รับการพัฒนาจนสามารถ
หลุดพ้นกับดักความยากจนข้ามรุ่นได้ในที่สุด
”

ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) หรือประมาณร้อยละ 20 ที่ประเทศสูญเสีย หากเราสามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานชีวิตคนไทยได้ จะส่งผลให้ GDP ของประเทศเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย แต่หากมองในภาพเล็ก ที่เป็นระดับบุคคลพบว่า ถ้ามีการยกระดับทักษะพื้นฐานชีวิต 3 ทักษะนี้ จะทำให้ประชากรไทยมีรายได้เพิ่มขึ้น 300 บาทต่อคนต่อเดือน โดยกลุ่ม ด้อยโอกาสจากเดิมที่มีรายได้ประมาณ 9,000 บาท ถ้าสามารถทำให้เขามีทักษะพื้นฐานชีวิตที่ดีเขาจะมีรายได้เพิ่มขึ้น 6,700 บาท เป็นตัวเลขที่มีนัยยะสำคัญของการทำงาน อยากที่จะชวนทุกท่านมองในโจทย์นี้ ร่วมกันว่าการพัฒนาทักษะเราจะต้องมองอะไรที่ตรงเป้า รวมถึงพัฒนา ให้ถูกจุดและถูกกลุ่ม

“ถ้าพูดถึงประชากร 50 ล้านคน มีกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสมากที่สุด คือ แรงงานนอกระบบ โดยในจำนวนนี้ 21 ล้านคนเป็นกลุ่มที่ด้อยโอกาส ตัวเลขนี้บ่งชี้ว่า หากประเทศไทยจะลงทุนควรลงทุนไปที่กลุ่มเปราะบาง ที่มีทักษะน้อยเป็นอันดับแรก โดยต้องเป็นทักษะการบูรณาการ ไม่ใช่ทักษะใด ทักษะหนึ่งเท่านั้น เพราะเชื่อว่า การที่จะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีทักษะที่ดีขึ้น ต้องมีการผสมผสานทักษะต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ทักษะอาชีพกับทักษะการเป็นผู้ประกอบการ เป็นต้น”

ทั้งนี้ ข้อมูลจากงานวิจัยของไทย บ่งชี้ว่า การลงทุนทักษะการอ่าน ทักษะดิจิทัล ทักษะด้านอารมณ์และสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น ในการจัดการอารมณ์จะคุ้มค่าที่สุด เพราะทำให้คนได้รับการจ้างงาน ขณะที่ การรู้หนังสือ การอ่านและทักษะดิจิทัลจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

กล่าวโดยสรุป คือ ทักษะพื้นฐานชีวิตเป็นรากฐานที่สำคัญของการประกอบอาชีพ เป็นภูมิคุ้มกันให้คนไทยทุกคนโดยเฉพาะกลุ่มคนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้วยโอกาสได้รับการพัฒนาจนสามารถหลุดพ้นกับดักความยากจนข้ามรุ่นได้ในที่สุด

ดร.ไกรยส ภัทราวาท

ผู้จัดการกองทุน
เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

ปิดช่องว่าง เชื่อมรอยต่อ:

ยกระดับทุนมนุษย์ไทยสู่โลกแห่งการเรียนรู้ใหม่

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและข้อจำกัดด้านการพัฒนาทุนมนุษย์ โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ยังขาดโอกาสในการยกระดับทักษะ (Upskill-Reskill) ผ่านการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและการเข้าถึงโอกาสทางการเรียนรู้และการฝึกทักษะที่มีคุณภาพ ขณะเดียวกัน ปัญหานี้คร่าเรือนที่เพิ่มสูงกว่าเกณฑ์สากลร้อยละ 80 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และสถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่ภัยพิบัติ ยิ่งซ้ำเติมให้กับกลุ่มแรงงานที่ยากลำบากและด้อยโอกาสมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ระบบการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพ ยังประสบปัญหาด้านประสิทธิภาพและความเชื่อมโยง ทำให้การพัฒนาทุนมนุษย์ไทยยังไม่สามารถตอบโจทย์ตลาดแรงงานและลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างแท้จริง

จากวิกฤตความเหลื่อมล้ำทางการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ ซึ่งดำเนินงานมาตั้งแต่ปี 2562 จนถึงปัจจุบัน โดยเป้าหมายหลัก คือ การส่งเสริม สนับสนุนช่วยเหลือเยาวชนและแรงงานนอกระบบให้ได้รับการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพ เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง จัดการตนเองได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในระยะยาว โดยโครงการใช้ชุมชนเป็นฐานในการสร้างนิเวศการเรียนรู้ ควบคู่กับการพัฒนาทักษะผ่าน “หน่วยจัดการเรียนรู้” ซึ่งทำหน้าที่เป็น “จุดคานงัด” สำคัญในการเข้าถึงโอกาสสำหรับผู้ด้อยโอกาสและขาดแคลนทุนทรัพย์ให้สามารถสร้างชีวิตใหม่และยกระดับทักษะอาชีพ “วิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพ”

ผลดำเนินงานโครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้ และพัฒนากักขะเยาชนและแรงงานนอกระบบ ปี 2568-ปัจจุบัน

1 ต้นแบบกลไกการจัดการศึกษาทางเลือกและการศึกษาตลอดชีวิต และการสร้างโอกาสทางการศึกษา สำหรับเยาชนนอกระบบการศึกษา และแรงงานนอกระบบส่งผลต่อกลุ่มเป้าหมาย ได้สร้างโอกาสการเรียนรู้ จำนวน 8,070 คน ในปี 2567-2568 ผ่านเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้จำนวน 115 แห่ง ใน 44 จังหวัด โดยมีจำนวนสะสมรวม 670 แห่ง ใน 71 จังหวัด ในทุกภูมิภาค ที่มีแนวคิดและขีดความสามารถในการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ให้แก่เยาชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบเชื่อมต่อการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ถือเป็นการเสริมสร้างศักยภาพทั้งระดับบุคคล และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัวและชุมชน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ ในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเอง ในการดำรงชีวิต

2 นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้บนฐานชุมชน สำหรับใช้ในการเป็นต้นแบบของการพัฒนาศักยภาพเยาชนนอกระบบการศึกษา และแรงงานนอกระบบ เช่น การใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อหนุนเสริม อาชีพคนพิการ การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านสายพานอาชีพบนฐานชุมชน การยกระดับการเรียนรู้ด้วยการแปรรูปสินค้า เพิ่มมาตรฐาน และสร้างเครือข่าย การตลาดทั้งในและนอกชุมชน

“
การขับเคลื่อนการส่งเสริม
การเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนากักขะที่สำคัญ
ในการดำรงชีวิต ทั้งกักขะอาชีพและกักขะชีวิต
เพื่อการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
เชื่อมโยงกับมิติของครอบครัว ชุมชน
และบริบทเชิงพื้นที่
”

3 นวัตกรรมการศึกษาที่ยืดหยุ่น ได้แก่ 1. การจัดการศึกษานอกระบบ และตามอัธยาศัยโดยศูนย์การเรียนรู้มาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ ปี 2542 และ 2. หลักสูตรพัฒนาอาชีพที่ใช้ฐานทรัพยากรชุมชนสามารถ รองรับการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะของชุมชนได้ และอยู่ระหว่างเชื่อมโยง เพื่อให้เกิดการเทียบโอนประสบการณ์/หน่วยกิตกับสถานศึกษา 3. กลไก การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นที่เชื่อมโยงระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ได้แก่ การยกระดับและสร้างเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับตำบลสู่กลไก การทำงานระดับอำเภอที่นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นให้กับคน ทุกช่วงวัย สามารถเข้าถึงโอกาสการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ การยกระดับ และสร้างเครือข่าย หน่วยจัดการเรียนรู้ระดับตำบลสู่กลไกความร่วมมือ ระดับจังหวัดร่วมกับแผนงานการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ 3 จังหวัด ได้แก่ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลา 4. การจัดการเรียนรู้ สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สำหรับผู้ที่มีความต้องการพิเศษ สำหรับผู้ต้องโทษ และครอบครัวเปราะบาง การเชื่อมโยงกับชุมชนและครอบครัว

“

โครงการยังมุ่งเน้นการเห็นยวนำภาคที่เกี่ยวข้องและหลากหลายให้ทำงานร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถในการเรียนรู้ของเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ ซึ่งจะเป็นช่องทางที่ช่วยกันโอบอุ้มและหนุนเสริมเกิดเป็น “ตัวแบบหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับตำบล” การขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาทักษะที่สำคัญในการดำรงชีวิต ทั้งทักษะอาชีพและทักษะชีวิต เพื่อการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เชื่อมโยงกับมิติของครอบครัว ชุมชน และบริบทเชิงพื้นที่

”

4 การขับเคลื่อนนโยบายเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายร่วมกับ

ภาคียุทธศาสตร์ ระดับกระทรวง/กรม 1. ความร่วมมือกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นพัฒนาต้นแบบระบบดูแลเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ มุ่งเน้นการพัฒนา 5 ประเด็น คือ 1) ระบบและกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ 2) ระบบข้อมูลดูแลเยาวชนนอกระบบการศึกษา 3) การพัฒนาศักยภาพและขับเคลื่อนในพื้นที่ 4) การพัฒนานวัตกรรมและตัวแบบสร้างโอกาสทางการศึกษา 5) ระบบหนุนเสริมภาคีเครือข่ายภายนอก 2. นโยบายขับเคลื่อนโอกาสทางการศึกษาของกระทรวงยุติธรรมในการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับผู้ต้องโทษในเรือนจำและผู้พ้นโทษ 3. ความร่วมมือกับกรมส่งเสริมการเรียนรู้ในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับตำบลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพที่ใช้ชุมชนเป็นฐานให้กับกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ

5 ความร่วมมือกับภาคเอกชน การระดมทุนร่วมกับภาคเอกชน

และผู้ประกอบการในพื้นที่ ได้แก่ 1. การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มพ่อแม่วิัยรุ่น 2. บริษัท โซโนโลจิสติกส์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และบริษัท โรแนล พลัส จำกัด (มหาชน) ในการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ปัญญาฟาร์มสุข จังหวัดสมุทรสงครามเป็นศูนย์การเรียนรู้พื้นที่สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับเด็กพิเศษและครอบครัวเปราะบาง 3. การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบโจทย์ชีวิตของเยาวชนนอกระบบการศึกษา ผ่านโครงการ

“KFC Bucket Search” 3. บริษัท กลุ่มเซ็นทรัล จำกัด การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้ดูร่วมสมัย 4. มูลนิธิเอสซีจี การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาอาชีพและที่เชื่อมโยงกับโอกาสทางการศึกษาของเยาวชนและแรงงานนอกระบบ

6 การวิจัย การประเมินผลลัพธ์ และการจัดการความรู้ ร่วมกับ

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดทำโครงการประเมินผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมจากการลงทุนโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน

นอกจากนี้ โครงการยังมุ่งเน้นการเห็นยวนำภาคที่เกี่ยวข้องและหลากหลายให้ทำงานร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถในการเรียนรู้ของเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ ซึ่งจะเป็นช่องทางที่ช่วยกันโอบอุ้มและหนุนเสริมเกิดเป็น “ตัวแบบหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับตำบล” การขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาทักษะที่สำคัญในการดำรงชีวิต ทั้งทักษะอาชีพและทักษะชีวิต เพื่อการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เชื่อมโยงกับมิติของครอบครัว ชุมชน และบริบทเชิงพื้นที่

PEOPLE SAYiNG

5 เส้นทางการเรียนรู้ใหม่ ของผู้ไม่ยอมแพ้

แม้ชีวิตจะไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ แม้ทางข้างหน้าจะมีแต่ขวากหนาม แต่หากเชื่อในสิ่งที่ทำ ทำในสิ่งที่ถูก และได้รับ “โอกาส” ที่เหมาะสม ต่อให้ทางข้างหน้าจะมีดมน แต่หากมีใจมุ่งมั่น ก็ยอมเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตได้

ร่วมรับฟังเสียงจาก 5 ผู้ไม่ยอมแพ้ ที่แม้จะผ่านเส้นทางชีวิตมาอย่างโชกโชน หรือต่อให้ล้มลุกที่ครั้งแต่ทุกเส้นทางล้วนเป็น “โอกาสและประสบการณ์” ที่ทำให้เติบโตและลุกขึ้นอย่างแข็งแกร่ง พร้อมส่งมอบโอกาสและพลังบวกให้กับคนรอบข้างต่อไป

อยู่ที่สนามฟุตบอล... ก็เรียนได้

“ผมชอบเตะบอลมากครับ” คำพูดสั้น ๆ แฝงด้วยแววตามุ่งมั่นและความสุขเปี่ยมล้นของ “อิกคิว” หรือนายวรภพ กาเตจ๊ะ หนุ่มน้อยวัย 15 ปี ผู้ชื่นชอบฟุตบอลเป็นชีวิตจิตใจ ถึงขนาดทิ้งห้องเรียนไปอยู่ในสนาม ทำให้ติดศูนย์ ติด ร หลายตัวจนแก้ไขไม่ได้ จึงขอร้องแม่ให้พาไปลาออกจากโรงเรียนประจำจังหวัดที่เข้ามาได้อย่างยากเย็นด้วยโควตาดนตรีไทย มาเรียนโรงเรียนใกล้บ้านแทน แต่สุดท้ายก็จบลงแบบเดิม อิกคิวเรียนถึงแค่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เทอม 1 ก็ไม่สามารถไปต่อได้ เหตุเพราะติดเพื่อน ติดเที่ยว ติดฟุตบอลมากกว่า จึงขอแม่ให้พาไปลาออกอีกครั้ง ด้วยตั้งใจว่าจะหันมาเรียนนอกระบบกับ สกร. แทน

เรื่องอาจจะจบลงแบบเดิมเป็นครั้งที่สาม...หากอิกคิวไม่ได้เจอกับคณะทำงานจากเทศบาลตำบลลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ซึ่งทำงานร่วมกับศูนย์การเรียนรู้ชีวะเอฟ ในโครงการพัฒนาความร่วมมือระดับท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้สำหรับเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบของเทศบาลตำบลลำปางหลวง ที่ไม่ได้บังคับให้อิกคิวเข้าห้องเรียน แต่พาการเรียนไปหาอิกคิวแทน ไม่ว่าอิกคิวจะอยู่ที่ไหน การเรียนสามารถไปหาอิกคิวได้ทุกที่ ไม่เว้นแม้แต่สนามฟุตบอลที่อิกคิวรัก

แต่ละวันอีกคิวใช้เวลาอยู่ในสนามฟุตบอลมากกว่าอยู่บ้าน เขาผูกตัวซ้อมอยู่กับทีมเยาวชนล่ำปางหลวง ทีมที่มอบโอกาสให้เขามากมายในทุก ๆ วัน ที่นี้ไม่ได้เป็นเพียงสนามฝึกซ้อม ไม่ได้เป็นทีมที่แข่งขันเพื่อเอาชนะ แต่เป็นทีมที่มีรุ่นพี่เยาวชนทั้งในระบบ นอกกระบบ กลุ่มเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา หรือแม้กระทั่งผู้ใหญ่ มารวมตัวกันฝึกบอล เป็นพื้นที่ให้เด็กเยาวชนได้แสดงตัวตน ทั้งเล่นเป็นอาชีพ เล่นเพื่อความสนุก เล่นเพื่อออกกำลังกาย และที่สำคัญ “เล่นเพื่อเรียนรู้”

“พอได้เรียนกับชีวายเอฟ ผมก็ไม่อยากลาออกแล้วครับ เพราะผมได้ใช้เวลาอยู่กับฟุตบอล แถมยังรู้สึกปลอดภัยและสบายใจที่ได้ใช้สนามบอลเป็นห้องเรียน ใช้ฟุตบอลเป็นวิชาเรียน ใช้ประสบการณ์ชีวิตที่พบเจอแต่ละวันมาเขียนเป็นใบงานแต่ละวิชาได้ และที่สำคัญ ผมไม่อยากจะให้ตากับยายผิดหวังอีก เพราะเขาขอให้ผมกลับมาเรียน” อีกคิว กล่าว

“

พอได้เรียนกับชีวายเอฟ ผมก็ไม่อยากลาออกแล้วครับ เพราะผมได้ใช้เวลาอยู่กับฟุตบอล แถมยังรู้สึกปลอดภัยและสบายใจที่ได้ใช้สนามบอลเป็นห้องเรียน ใช้ฟุตบอลเป็นวิชาเรียน ใช้ประสบการณ์ชีวิตที่พบเจอแต่ละวันมาเขียนเป็นใบงานแต่ละวิชาได้

”

ปัจจุบัน อีกคิวใกล้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการนำประสบการณ์รอบตัวมาสร้างการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเทียบความรู้เป็นวิชาต่าง ๆ ได้ เช่น วิชาสุขศึกษาและพลศึกษา ในเรื่องการเดาะบอล การมีน้ำใจนักกีฬา วิชาภาษาไทยและวิชาคณิตศาสตร์ ในการช่วยตากับยาย ทำกับข้าวขายและดูแลร้านที่ตลาด ทั้งการพบปะผู้คน การคิดเงินทอนเงิน การตรวจวัตถุดิบในการทำอาหาร วิชาสังคมศึกษา ในเรื่องประวัติศาสตร์ของอาหารแต่ละชนิด ฯลฯ

นอกจากนี้ ฟุตบอลยังนำพาโอกาสครั้งสำคัญมาให้อีกคิวและเพื่อน ๆ คือ การได้เรียนรู้เทคนิคบอลกับ “จำเียน” หรือ นายมงคล ทศไกร อดีต

นักฟุตบอลทีมชาติไทย ซึ่งมาเป็นโค้ชให้ทีมในการฝึกซ้อมเพื่อเข้าแข่งขันในโครงการแชมป์กีฬา 7 สี โดยปีนี้ เป็นปีแรกที่ทีมมีโอกาสเข้าร่วมรายการแข่งขันระดับประเทศ ซึ่งแม้จะแพ้แต่ก็ทำให้อีกคิวและเพื่อน ๆ เรียนรู้ที่จะพัฒนาตัวเองให้แกร่งขึ้น

“ยิ่งเราแพ้ เรา ยิ่งต้องพยายามมากขึ้น เพราะฟุตบอลสอนเราว่า ถ้าอยากชนะ ต้องลุกขึ้นให้ได้ทุกครั้งที่แพ้” อีกคิว กล่าว

แม้ชนะไม่สำคัญ สำคัญที่ระหว่างทางอีกคิวได้เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตมากมาย ทั้งการเรียนที่สามารถเรียนควบคู่ไปกับการทำในสิ่งที่ชอบได้ ทั้งการฝึกระเบียบวินัยจากการต้องตื่นเช้า ทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ ฝึกซ้อมสม่ำเสมอ และเข้านอนเป็นเวลา ทั้งการเข้าสังคม จากการฝึก Self-Control ที่ช่วยให้ควบคุมอารมณ์ในสนามได้ เหล่านี้ล้วนหล่อหลอมให้อีกคิวเป็นเด็กที่มีระเบียบวินัยมากขึ้น นึกถึงจิตใ้ผู้อื่นเป็นสำคัญ โดยเฉพาะตากับยาย หากมีเวลารว่างก็จะไปช่วยยายของ ทั้งยังกลับมาเห็นความสำคัญของการเรียน ที่ถึงแม้ไม่ได้อยู่ในห้องเรียน แต่ก็พยายามตั้งใจเรียนและทำทุกวิชาเพื่อให้คุ้มค่าที่สุด เพื่อที่อนาคตจะได้ไม่เสียใจภายหลัง

“สำหรับเพื่อนคนไหนที่กำลังหลงทาง หรือไม่ได้เรียน อยากให้กลับมาตั้งใจเรียนนะครับ เพราะการเรียนเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในชีวิต การเรียนมีหลายรูปแบบ ไม่จำเป็นต้องอยู่แค่ในห้อง อยู่ที่ไหนก็สามารถเรียนได้ ขอแค่ใจพร้อม ทุกอย่างเกิดขึ้นได้เสมอครับ” อีกคิว กล่าว

ส่วนเป้าหมายในอนาคตนั้น อีกคิวตั้งใจว่าหากเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วจะเรียนต่อที่วิทยาลัยเทคนิคคนล่ำปาง สาขาช่างยนต์ เพราะชอบแต่งรถและมีความรู้เรื่องการซ่อมรถบางรุ่น อีกทั้งเทศบาลยังวางแผนตั้งศักยภาพด้านดนตรีไทยของอีกคิวมาช่วยสอนรุ่นน้องในอนาคต พร้อมผลักดันให้อีกคิวเป็นตัวอย่างให้รุ่นน้องหรือแม้กระทั่งรุ่นพี่ ได้เห็นว่า ทุกคนมีทางไปเสมอ ขอเพียงแค่กล้าที่จะก้าวไปสู่การเป็นตัวของตัวเองในแบบฉบับที่แท้จริง!

หากใจสู้ เราจะผ่านมันไปได้

“หนูคงแย่ ถ้าวันนั้นพี่มาและทีมปล่อยมือหนู หนูคงต้องกลับไปอยู่ในสภาพเดิม แล้วหายไปจากบ้านหลังนั้น”

เสียงสะท้อนเล็ก ๆ จากเด็กผู้หญิงคนหนึ่งที่ได้รับโอกาสให้กลับมาใช้ชีวิตใหม่อีกครั้งดังก้องอยู่ในใจ และทำให้ลูกคิดตามไปว่า หากวันนี้เธอไม่ได้รับโอกาส หากวันนั้นไม่มีใครมองเห็น หากสังคมไม่ช่วยกันโอบอุ้มชีวิตเธอหรือแม้แต่เด็กหลาย ๆ คนจะต้องเผชิญกับอะไรบ้าง?

แม้ชีวิตจะมีทางเลือกไม่มากนัก แต่ใจของ “ตุ๊กตา” หรือ นางสาวมินตรา วงษ์หินกอง นั้นเข้มแข็งและยิ่งใหญ่...ตั้งแต่เกิดมา เธอไม่รู้ด้วยซ้ำว่าพ่อเป็นใคร เธอต้องอาศัยอยู่กับยายและพี่ชายเพียงลำพัง เพราะแม่ไปมีครอบครัวใหม่ ถึงอย่างนั้นยายก็ไม่เคยละเลยเธอ แต่มอบความรักความอบอุ่นให้เต็มที่ซึ่งกลายเป็นเสาเข็มชั้นดีที่ต่อใจเธอไว้ให้เข้มแข็ง แม้จะเจอเรื่องราวมากมายก็ไม่เคยท้อถอย แต่พร้อมเดินหน้าสู้อย่างเต็มกำลัง

“
อยู่กับหนูอาจจะอดบ้าง อิ่มบ้าง
แต่หนูไม่ทิ้งแน่นอน หนูจะช่วยให้เต็มที่
เท่าที่แรงหนูจะมี เพราะหนูรู้ว่าการไร้ที่พึ่งพิง
มันโดดเดี่ยวแค่ไหน”

จุดเปลี่ยนของชีวิตตุ๊กตามาถึงเมื่ออายุ 13 ปี เป็นปีที่ยายเสียชีวิต เธอและพี่ชายจึงต้องย้ายไปอยู่กับป้าและลุงเขย แต่บ้านหลังนั้นกลับไม่ใช่ที่พึ่งพิงใจและกาย ทำให้เธอไม่สามารถทนอยู่ได้ ทุกวันหลังเลิกเรียน เธอจะรอเวลาจนมืดค่ำถึงจะกลับบ้าน และมักออกไปเที่ยวเล่นกับเพื่อนบ่อยครั้ง เพียงเพราะไม่อยากอยู่บ้านและพบเจอกับลุงเขย ผู้ที่กระทำความรุนแรงกับเธอ ซึ่งเธอได้แต่เก็บเรื่องนี้ไว้ในใจ แม้แต่พี่ชายก็ไม่เคยได้รับรู้ทำได้เพียงระบายให้เพื่อนที่ไว้ใจฟังเท่านั้น

จนวันหนึ่งตุ๊กตาได้รู้จักกับทีมงานไร่พรมแดน สมาคมไทลึกราช และเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยการไปเข้าค่ายกับเพื่อนที่ชักชวนกันไปทำกิจกรรมที่ทีมงานจัดให้เด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา ได้มารวมตัวกันฮิลใจและเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ผ่านโครงการพัฒนาความร่วมมือระดับท้องถิ่นเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้สำหรับเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบของพื้นที่ขอนแก่น ซึ่งเวลานั้นตุ๊กตามีความสุขมาก

แต่แล้วก็เหมือนฟ้าผ่าลงกลางใจ เพราะลุงเขยจะพาตัวเธอกลับไป ทำให้เธอตัดสินใจถึงหนามที่ฝังอยู่ในอกออก ระบายทุกเรื่องราวให้กับพี่ในค่ายรู้ ตั้งแต่วันนั้นชีวิตเธอก็ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป เพราะมันทำให้เธอได้รู้ว่ายังมีคนที่พร้อมจะยื่นมือเข้ามาหา แม้ปัจจุบันจะผ่านมาแล้ว 12 ปี แต่มันก็ยังจذبไว้แน่นและไม่คิดปล่อยเลย

ตุ๊กตาต้องหยุดเรียนตอนอายุ 14 ปี เหตุเพราะไม่สามารถกลับไปอยู่ที่บ้านได้ ส่วนลุงก็เข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย ระหว่างนั้นเธอจึงอยู่ในความดูแลของภาคีเครือข่ายสมาคมไทลึกราช ได้แก่ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดขอนแก่น และศูนย์สร้างโอกาสเด็กและเยาวชนนอกระบบ (เด็กชายขอบ) ซึ่งให้ที่พักพิงทั้งกายและใจ จนเธอสามารถกลับมาเรียนต่อในระบบได้ แต่เมื่อต้องเจอหน้าลุงของลุงเขยทุกวันก็ทำให้เธอท้อ แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่เคยถอย เธอตัดสินใจเปลี่ยนมาเรียนกับ สกร. แทน และต่อระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง ภาคพิเศษ ในวันเสาร์อาทิตย์ เนื่องจากต้องดูแลลูกน้อย 2 คนเพียงลำพัง ช่วงนั้นจึงต้องเรียนและทำงานไปด้วย เรียกได้ว่ามีงานอะไรทำหมด ไม่ว่าจะทำดอกไม้สด พวงหรีด ดอกไม้จันทร์ ซึ่งได้รับการส่งเสริมอาชีพจากโครงการ หรือไม่เว้นแม้แต่การเป็นแอดมินให้กับงานสันทนาการ เพราะรายได้ดี มีเวลาดูแลลูก จึงไม่มีทางเลือกมากนัก

แม้จะลำบาก ลูกบ้าง ในที่สุดตุ๊กตาก็สามารถคว้าปริญญาบัตรมาครองได้ด้วยความช่วยเหลือจากเครือข่ายของสมาคมไทลึกราช ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลนครขอนแก่น และชมรมสตรีอาเซียนเทศบาลนครขอนแก่น ในการระดมทุนจ่ายค่าเทอมให้ และร่วมกันวางแผนส่งลูกของเธอเข้าเรียนในโรงเรียนประจำ

ปัจจุบัน ตุ๊กตามีรายได้ที่มั่นคงขึ้นจากการทำงานกับสำนักงานสาธารณสุขฯ ฝ่ายส่งเสริมสุขภาพและดูแลผู้สูงอายุ แต่ถึงอย่างนั้นเธอก็ยังไม่ลืมเลิกละความฝันในการเป็นข้าราชการ และตั้งใจอ่านหนังสือเพื่อเตรียมสอบเข้ารับราชการให้ได้ นอกจากรายได้ประจำแล้วตุ๊กตาก็ยังมีรายได้เสริมด้วยการเปิดร้านตัดผมที่บ้านซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเคพี ประเทศไทย ที่เป็น “หุ้นส่วนการศึกษา” กับ กสศ. ในการส่งเสริมให้เด็กเยาวชนทำความฝันให้เป็นจริงด้วยการมอบทุนเพื่อประกอบอาชีพให้ ทำให้เธอได้เรียนรู้ทักษะใหม่เพิ่มเติมและมีรายได้เพิ่มขึ้น อีกทั้งเธอยังอาสาดูแลน้อง ๆ ที่ไม่มีที่พึ่งให้กับสมาคมไทลึกราช 2 คน ด้วยการสนับสนุนทั้งค่ากินค่าอยู่ และส่งเสริมให้พบเจอกับทางเลือกที่เหมาะสม

“อยู่กับหนูอาจจะอดบ้าง อิ่มบ้าง แต่หนูไม่ทิ้งแน่นอน หนูจะช่วยให้เต็มที่เท่าที่แรงหนูจะมี เพราะหนูรู้ว่าการไร้ที่พึ่งพิงมันโดดเดี่ยวแค่ไหน” ตุ๊กตา กล่าว

...แม้ชีวิตจะผ่านเรื่องราวมากมาย แต่ตุ๊กตาไม่เคยละทิ้งการเรียนเลย เพราะเธอมองเห็นอนาคตในวันข้างหน้าว่าการศึกษาจะช่วยปลดล็อกความยากจน และช่วยให้ลูกของเธอมีอนาคตที่สดใสได้ อีกทั้งเธอยังเรียนรู้ที่จะส่งมอบโอกาสต่อให้กับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ เพื่อให้เขามีชีวิตใหม่และสามารถเดินต่อไปได้เหมือนกับที่เธอเคยได้รับ นับเป็นหัวใจที่ยิ่งใหญ่และน่ายกย่องอย่างยิ่ง

พลาดแล้วไม่เป็นไร... เริ่มใหม่ได้เสมอ

“ผมจะเป็นคนดีให้ได้” คำพูดเรียบง่าย แต่แฝงไปด้วยความจริงใจของ “พีโอ” หรือ นายภุชญา ประสมสุข อดีตพ่อค้ายา หัวใจของน้อง ๆ ในหมู่บ้านที่กลับตัวกลับใจ และไม่คิดหันกลับไปเลือกทางเดิมอีก เพราะสงสารแม่ และลูกที่ต้องรอคอยตัวเองด้วยความหวัง...

กว่า 10 ปี ที่อยู่กับยาเสพติดช่วยให้พีโอมีแรงในการทำงานมากขึ้น ช่วยให้ทุกการสังสรรค์เป็นเรื่องสนุก ช่วยให้มีเพื่อนรายล้อมมากมาย หรือแม้กระทั่งช่วยให้มีรายได้ใช้ฟุ้ง แต่สุดท้ายแล้วสิ่งเหล่านี้ล้วนไม่จีรัง เพราะพีโอต้องแลกมากับการเสียคนรักไป ภรรยาจาก 1 ปี 7 เดือน ข้างยังต้องทนเห็นแม่ของตัวเองและลูกทั้งสามร้องไห้ทุกครั้งที่เขาเยี่ยม ภาพเหล่านี้ล้วนฝังลึกเข้าไปในจิตใจของพีโอแล้วซ้ำแล้วซ้ำเล่าพร้อมกับการคิดทบทวนตัวเองซ้ำ ๆ ทุกวัน ๆ จนสุดท้ายพีโอตั้งปฏิญาณกับตัวเองอย่างแน่วแน่ว่า “จะไม่พลาดซ้ำสองและต้องเป็นคนที่ดีขึ้นเพื่อคนที่รออยู่ให้ได้”

“
ปัจจุบันผมกล้าเดินยืดอกมากขึ้น
ไปไหนไม่ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ อีกแล้ว
แค่เห็นลูกกับแม่ยิ้มได้ก็เป็นความสุขใจสูงสุด
ของชีวิตแล้วครับ

การอยู่ในเรือนจำ แม้จะไร้อิสรภาพ ต้องใช้ชีวิตแบบเดิมซ้ำ ๆ ทุกวัน ๆ แต่พีโอก็พยายามเก็บเล็กผสมน้อย มองสิ่งต่าง ๆ รอบตัวให้เป็นการเรียนรู้ ทั้งการสร้างระเบียบวินัยให้ตัวเอง การฝึกความอดทน รวมถึงการฝึกอาชีพ ที่ทางเรือนจำส่งเสริมให้เรียนรู้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะเมื่อใกล้พ้นโทษ พีโอได้มีโอกาสเรียนรู้งานในโคกหนองนาโมเดลที่เรือนจำกลางอุดรธานี จัดการเรียนรู้ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี และบริษัท อັดลัซซ์ จำกัด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) ในโครงการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่น สำหรับผู้ต้องขังและครอบครัวเปราะบาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้พีโอมีความฝันมากมายผุดขึ้นมาในหัวว่า หากออกไปแล้วจะทำเกษตรพอเพียง ริมรั้วบ้านเพื่อยังชีพ

“โครงการไม่ได้ฝึกอาชีพให้เท่านั้น แต่เขายังคิดถึงพวกเราว่า ถ้าออกไปแล้วจะอยู่อย่างไร สังคมจะยอมรับไหม จะมีพื้นที่เรียนรู้ หรือพื้นที่กลางให้ได้มาแบ่งปันทุกข์สุขกันหรือเปล่า” พีโอ กล่าว

“
พื้นที่แห่งนั้นนอกจากจะเป็นแหล่งรวมตัวของเดอะแก๊งผู้ก้าวพลาดแล้ว ยังสามารถรวมตัวครอบครัวให้มาทำกิจกรรมร่วมกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของการจัดตั้ง “วิสาหกิจชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงนครธรรมดี จังหวัดอุดรธานี” วิสาหกิจที่ส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายจากผู้นำเศรษฐกิจชุมชน 3 พื้นที่ ได้แก่ บ้านลานเต บ้านดงบาก และบ้านโคกถาวร เพื่อให้ผู้ก้าวพลาดและครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมเรียนรู้ที่จะยอมรับผู้ก้าวพลาดมากขึ้น

โดยพื้นที่เรียนรู้หลักจะอยู่ที่บ้านลานเต ซึ่งเป็นบ้านของพีโอ ที่สละอู่ซ่อมรถเก่าให้กลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ใคร ๆ ก็มาเรียนรู้ได้ โดยพีโอทำหน้าที่เป็นประธานวิสาหกิจที่ไม่เพียงเป็นผู้นำพาเดอะแก๊งผู้ก้าวพลาดมาทำงานสุจริตร่วมกัน แต่ยังเป็นผู้ตามที่ดีและพร้อมเดินหน้าสร้างการเรียนรู้ใหม่ร่วมกัน โดยเฉพาะการเพาะเห็ดนางรม เห็ดนางฟ้า ที่ทุกคนพากันลองผิดลองถูก จนปัจจุบันสามารถผลิตก้อนเห็ดจากฟางข้าวได้ถึง 2,000 ก้อน แม้บางก้อนจะออกดอกและขายได้แล้ว แต่ก็มีบางก้อนที่เสียหายจากการขึ้นรา ซึ่งก็ต้องพยายามเรียนรู้และพัฒนากันไป โดยขั้นตอนต่อไปจะเป็นการเรียนรู้วิธีการจัดสรรรายได้ร่วมกัน และคิดต่อยอดไปถึงการสร้างโรงเรือนและผลิตก้อนเห็ดเพิ่มเติม เช่น เห็ดขอน เห็ดฟาง เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงวางแผนแปรรูปเห็ดปลวก ผัก เลี้ยงหอยขม จิ้งหรีด และแมงดา เพราะคุ้มทุนและสร้างรายได้กลับมาได้เร็ว

พื้นที่แห่งนั้นนอกจากจะเป็นแหล่งรวมตัวของเดอะแก๊งผู้ก้าวพลาดแล้ว ยังสามารถรวมตัวครอบครัวให้มาทำกิจกรรมร่วมกันได้ด้วย โดยเฉพาะลูก ๆ ของพีโอที่มาช่วยพ่อตัดก้อนเห็ดเป็นประจำเพื่อแลกกับค่าขนม ส่วนแม่ก็ช่วยดูช่วยขาย และที่สำคัญคนในชุมชนก็เลิกตั้งคำถาม เปลี่ยนเป็นหันมายอมรับและยินดีที่พีโอและเพื่อน ๆ สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ รวมถึงหันมาเป็นลูกค้าและอยากมาร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน

“ปัจจุบันผมกล้าเดินยืดอกมากขึ้น ไปไหนไม่ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ อีกแล้ว แค่เห็นลูกกับแม่ยิ้มได้ก็เป็นความสุขใจสูงสุดของชีวิตแล้วครับ” พีโอ กล่าวทิ้งท้าย

โลกทั้งใบของสามสาว

ในช่วงอายุ 24 ปี จะมีสักกี่คนที่ต้องเป็นเสาหลักของบ้าน และจะมีสักกี่คนที่ต้องดูแลคนที่รักที่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ถึง 3 คน ในเวลาเดียวกัน... คนคนนั้นคือ “โบท” หรือ นายพงศธร นันตะเปี้ย ผู้ร่วมเรียนรู้จากโครงการต่อยอดต้นกล้าเพื่อพัฒนาชุมชนและขยายผลการเรียนรู้สู่นิเวศ “บวร” โดยวิสาหกิจชุมชนสุขศิริ จังหวัดลำพูน

โบท เป็นเด็กหนุ่มมากความสามารถ ผู้เติบโตมาด้วยความรักและความอบอุ่นที่แม่ ป้า ยาย มอบให้ แม่พอกับแม่จะแยกทางกันตั้งแต่ยังเด็ก แต่โบทก็ไม่เคยรู้สึกขาดสิ่งใด ตั้งแต่จำความได้โบทก็ติดตามป้าไปทำงานรับจ้าง ทั้งเก็บลำไย หักข้าวโพด ทำสารพัดอาชีพสุจริตที่ได้เงินเพื่อนำมาจุนเจือครอบครัว เพราะแม่หาเลี้ยงคนเดียวไม่ไหว ซึ่งโบทเองก็ดูแลตัวเองโดยที่ไม่รบกวนใครมาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

“

การได้รับโอกาสในการเรียนรู้ทำให้ผมมีความกล้ามากขึ้น ทำให้ผมรู้ว่ายังมีสิ่งที่ท้าทายรออยู่ โดยเฉพาะการเป็นสตรีมเมอร์ ผมมองว่าโลกอินเทอร์เน็ตไม่ได้ให้โทษเสมอไป หากใช้ให้ดีก็สามารถให้คุณได้ เหมือนอย่างผมที่สามารถสร้างรายได้จากสตรีมเมอร์ได้ และยังสามารถฝึกเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ อีกด้วย

”

แต่เมื่อโบทเรียนจบ ยายก็ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้และกลายเป็นผู้ป่วยติดเตียง หน้าที่ป้าก็ป่วยเป็นอัลไซเมอร์ในเวลาไล่เลี่ยกัน ต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดไม่ให้คลาดสายตา บางครั้งถึงขั้นต้องมัดไว้ก็มี ด้วยเหตุนี้โบทจึงพยายามทำงานที่ได้อยู่ติดบ้านมากที่สุด เพื่อที่จะดูแลสองสาวได้ ด้วยการยึดอาชีพช่างซ่อมโทรศัพท์และเครื่องใช้ไฟฟ้าเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจบอาชีวศึกษา สาขาอิเล็กทรอนิกส์ ประกอบกับการชวนชวนหาความรู้เพิ่มเติมจาก YouTube ทำให้พอมีความรู้หาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวเฉลี่ยเดือนละประมาณ 1,500 - 4,000 บาท

แต่ในเพียงเวลาไม่กี่ปี แม่ของโบทก็ป่วยเป็นจิตเวช ทำให้โบทต้องกลายเป็นเสาหลักดูแลสามสาวด้วยวัยเพียง 24 ปี แต่ถึงอย่างนั้นโลกของโบทก็ไม่มีม่น โบทได้รับกำลังใจ ๑ จากเพื่อนบ้าน กลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ในโครงการ และที่สำคัญเพื่อน ๆ ในโลกออนไลน์ที่ทำให้โบทกล้าเปิดใจมากขึ้น

เมื่อก่อน โบทเป็นคนขี้อาย ไม่กล้าพูด ไม่กล้าแสดงออก แต่เมื่อได้รับโอกาสเรียนรู้กับโครงการ ทำให้โบทค้นพบอาชีพใหม่สุดว้าวที่สามารถสร้างรายได้ได้เพียงแค่งานแสดงออก นั่นคือ “สตรีมเมอร์”

ผ่านแพลตฟอร์มยอดนิยมอย่าง TikTok ซึ่งสามารถสร้างรายได้เสริมให้โบทสูงที่สุดถึง 5,000 บาทต่อเดือน

ณ วิสาหกิจชุมชนสุขศิริ โบทได้ปลดปล่อยตัวตนออกมาอย่างเต็มที่ ได้เรียนรู้เทคนิคการถ่ายและตัดต่อวิดีโอ รวมถึงการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการพูดคุยและสร้างสรรค์ผลงาน ทำให้โบทค้นพบพื้นที่ที่สามารถระบายความในใจกับคนแปลกหน้าได้โดยไม่ต้องกลัวการตัดสิน อีกทั้งโบทยังเป็นคนสำคัญของแม่ ๆ ผู้สูงอายุในการช่วยทำงานช่างด้วย หากแม่ ๆ คนไหนต้องการให้ตัดหรือกรีดสมุด ตอกหรือติดกระดาษ โบทสามารถช่วยทุกคนได้อย่างคล่องแคล่ว พร้อมทั้งถ่ายรูป และตัดต่อวิดีโอกระบวนการทำงาน ชื่นงาน และกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ

แม้โบทจะเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย แต่โบทก็ไม่เคยคิดอยากยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขใด เพราะรู้ว่าหากได้ลองแล้วมันจะนำพาชีวิตไปสู่หายนะ อีกทั้งความรักจากคนในครอบครัวก็เป็นหลักยึดชั้นดีที่ทำให้โบทรู้คุณค่าในตัวเอง และถึงแม้โบทจะไม่ได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และต้องเป็นเสาหลักของบ้านตั้งแต่อายุยังน้อย แต่โบทก็ไม่เคยมองสามสาวเป็นภาระเลย กลับกันโบทมีความคิดอยากจะทำพัฒนาตัวเองและชวนชวนหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่ทุกวัน โดยเฉพาะการฝึกวาดรูปและฝึกภาษาญี่ปุ่นให้เชี่ยวชาญ เพราะโบทเชื่อว่าทักษะเหล่านี้จะเป็นใบเบิกทางสู่การประกอบอาชีพในอนาคตได้

“

แม้โบทจะเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย แต่โบทก็ไม่เคยคิดอยากยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขใด เพราะรู้ว่าหากได้ลองแล้วมันจะนำพาชีวิตไปสู่หายนะ อีกทั้งความรักจากคนในครอบครัวเป็นหลักยึดชั้นดีที่ทำให้โบทรู้คุณค่าในตัวเอง

”

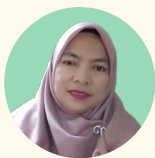
“ผมไม่เคยรู้สึกว่าเป็นภาระเลย ผมอยากอยู่กับพวกเขาให้ได้มากที่สุด...การได้รับโอกาสในการเรียนรู้ทำให้ผมมีความกล้ามากขึ้น ทำให้ผมรู้ว่ายังมีสิ่งที่ท้าทายรออยู่ โดยเฉพาะการเป็นสตรีมเมื่อนั้นเปลี่ยนนิสัยผมไปมาก ผมมองว่าโลกอินเทอร์เน็ตไม่ได้ให้โทษเสมอไป หากใช้ให้ดีก็สามารถให้คุณได้ เหมือนอย่างผมที่สามารถสร้างรายได้จากสตรีมเมอร์ได้ และยังสามารถฝึกเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ด้วย” โบท กล่าวทิ้งท้าย

...

คุณแม่เลี้ยงเดี่ยวหัวใจไม่ย่อท้อ

“ในวันที่เราล้ม เราต้องลุกให้ไว เพราะเราเป็นโลกทั้งใบของลูกและแม่”

“แม่เราะห์” หรือ นางสาวสาริดา แวมะ ผู้ร่วมเรียนรู้จากโครงการสร้างสายพานอาชีพระดับครัวเรือนสู่เศรษฐกิจและทุนชุมชนที่ยั่งยืน โดยเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนการส่งเสริมเศรษฐกิจและทุนชุมชนผลิตขนมปัง จังหวัดนครราชสีมา หนึ่งในตัวอย่างของ “แม่” ผู้มีหัวใจที่แข็งแกร่ง และไม่ย่อท้อ แม้จะต้องกลายเป็นเสาหลักให้ลูกมากกว่า 6 ปี แต่ก็ไม่มีวันไหนเลยที่แม่เราะห์จะหยุดพัฒนาตัวเอง จนปัจจุบันสามารถเป็นแกนนำส่งต่อความสุขและองค์ความรู้ให้กับเพื่อน ๆ ในกลุ่มได้

ในอดีต แม่เราะห์และสามีช่วยกันทำงานเลี้ยงดูลูก โดยเธอจะทำขนมขายหน้าโรงเรียนทุกวัน มีทั้งเฟรนช์ฟรายส์ นักเก็ต ไก่ป้อบ โดยเฉพาะขนมครกสิงคโปร์ ที่เธอได้เรียนรู้สูตรจากน้องสาวแล้วนำมาปรับใช้กับขนมของตนให้มีรสชาติเฉพาะตัว ส่วนสามีประกอบอาชีพอาสาสมัครรักษาดินแดน แม้รายได้แต่ละเดือนเมื่อรวมกันจะไม่มากนัก แต่ก็เพียงพอประคับประคองกันไปได้และมีความสุขดี

“
ที่นี่จึงเปรียบเสมือนพื้นที่ปลอดภัย
ที่ทำให้เธอได้พบกับสังคมใหม่ที่สามารถมีความสุข
ได้ด้วยตัวเอง มีเพื่อนหัวอกเดียวกันที่สามารถระบาย
สิ่งที่อัดอั้นอยู่ในใจให้กันฟังได้
ทำให้เธอรู้สึกดีขึ้น
”

จุดพลิกผันในชีวิตแม่เราะห์เริ่มเกิดขึ้นเมื่อสามีมีบ้านเล็ก ทุกปัญหาต่างถาโถมเข้ามาหาเธอ ไหนจะความซอกแซกที่สามีแอบปันใจให้หญิงอื่น ไหนจะค่าใช้จ่ายในบ้าน ค่าเล่าเรียนลูก ค่าเดินทางในการพาลูกไปหาหมอ ค่าดูแลแม่ที่ป่วยติดเตียง ทุกปัญหาล้วนส่งผลกระทบต่อจิตใจของเธอทำให้เธอแทบล้มทั้งยืน เธอกลายเป็นคนไม่มีความสุขในชีวิตไปชั่วขณะ จนต้องเข้ารับการปรึกษาจากจิตแพทย์ที่พอช่วยประคองจิตใจตัวเองให้ผ่านพ้นไปได้ในแต่ละวัน แต่เธอก็ต้องลุกให้ไว เพราะยังมีลูกและแม่รออยู่ข้างหลัง

แม้วันนี้ลูกสาวคนโตจะต้องออกไปทำงานต่างเมือง แต่เธอก็หวังเล็ก ๆ ว่าวันหนึ่งจะต้องทำให้ลูกกลับมาเรียนต่อให้ได้

ปัจจุบัน แม่เราะห์พยายามพัฒนาตัวเองทุกทางเพื่อช่วยเหลือให้ครอบครัวเดินต่อไปได้ โดยเฉพาะการได้เรียนรู้กับเครือข่าย ที่เรียกว่า พลิกชีวิตเธอให้กลับมาสดใสอีกครั้ง เพราะโดยปกติแล้วสังคมมุสลิมไม่ค่อยมีพื้นที่ให้ผู้หญิงได้เรียนรู้หรือแสดงออกเท่าใดนัก ที่นี่จึงเปรียบเสมือนพื้นที่ปลอดภัยที่ทำให้เธอได้พบกับสังคมใหม่ที่สามารถมีความสุขได้ด้วยตัวเอง เธอมีเพื่อนหัวอกเดียวกันที่สามารถระบายสิ่งที่อัดอั้นอยู่ในใจให้กันฟังได้ ทำให้เธอรู้สึกดีขึ้น อีกทั้งเธอยังได้เรียนรู้ทักษะใหม่อย่างการทำขนมปังไส้ต่าง ๆ เช่น สังขยา ใบเตย พืชชา ฯลฯ ซึ่งทำให้เธอมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเมื่อก่อนที่ขายขนมเพียงแค่นี้ก็ขิ้นดี อีกทั้งยังมีเครือข่ายตลาดและลูกค้าเพิ่มขึ้นด้วย

สิ่งที่ทำให้แม่เราะห์ภูมิใจที่สุดคือ การได้เป็น “ครู” เพราะเธอเป็นคนพูดจาฉะฉานและมีความรู้พื้นฐานในการทำขนม จึงเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ๆ กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวให้เป็นแกนนำที่สามารถส่งมอบทั้งความรู้และรอยยิ้มได้นอกจากนี้ เธอยังพัฒนาตัวเองในทุก ๆ วัน ด้วยการเปลี่ยนบทบาทจากผู้ป่วยเป็นผู้ให้ความรู้ผู้ป่วยจิตเวชในเรื่องการทำขนมทองม้วน ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยหลายคนสามารถฟื้นฟูกิจตัวของตัวเองขึ้นได้ รวมถึงเธอยังได้มีความรู้ด้านการทำขนมกับกลุ่มคนพิการด้วย เพราะเธอเองก็มีลูกชายที่ป่วยเป็นโรคดัดแด้ และต้องดูแลอย่างใกล้ชิดตั้งแต่เด็ก ซ้ำยังต้องคอยปกป้องและดูแลจิตใจลูกจากการถูกบูลลี่ต่าง ๆ นานา จนปัจจุบันลูกได้รับทุนเรียนต่อในระดับอาชีวศึกษา หลักสูตรเทคนิคช่างยนต์ เป็นปีที่ 2 แล้ว ซึ่งบางครั้งเธอก็พาลูกทั้งสองมาเรียนรู้ด้วย

การได้รับโอกาสในการเรียนรู้ครั้งนี้ นอกจากจะพลิกชีวิตแม่เราะห์ให้ดีขึ้น และมีสังคมที่มีแต่ความสุข ยังทำให้เธอคิดส่งมอบโอกาสให้แก่ผู้อื่นด้วยการจัดตั้ง “วิสาหกิจชุมชนผลิตถัณฑ์จากข้าวชิบูกันตัง” เพื่อเป็นที่พึ่งพิงใจให้กับกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือกลุ่มคนเปราะบางให้มารวมตัวกันสร้างความสุข และสร้างการเรียนรู้ไปพร้อมกันด้วยการผลิตขนมปังรูปแบบใหม่จากวัตถุดิบพื้นบ้านอย่างข้าวชิบูกันตัง ที่มีรสชาติและรสสัมผัสไม่เหมือนใคร

“สองปีที่เราเติบโตขึ้นมาก เราค้นพบความสุขง่าย ๆ ในแต่ละวันทั้งจากสิ่งเล็ก ๆ ที่อยู่รอบตัว จากคนที่เข้าใจ โดยเฉพาะจากการเข้าใจตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะหากเราไม่เข้าใจตัวเอง เราและครอบครัวก็จะไม่สามารถเดินหน้าต่อไปได้เลย...” แม่เราะห์ กล่าวทิ้งท้าย

COMMUNITY - BASED Learning

พลังคน พลังพื้นที่กับการเชื่อมโยงต่อ นิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น

การเปลี่ยนผ่านของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในปัจจุบัน ส่งผลให้โครงสร้างการเรียนรู้แบบเดิมไม่สามารถรองรับความต้องการของผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง การกระจายตัวของโอกาส ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และข้อจำกัดด้านเวลา สถานที่ และสถานะทางสังคม ล้วนก่อให้เกิด “ช่องว่าง” ทางการศึกษาเรียนรู้ที่ขัดขวางการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลาย ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนา “ระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่” ที่มีความยืดหยุ่น เชื่อมโยง และสามารถตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

เรื่องเล่าจากพื้นที่ “พลังคน พลังพื้นที่กับการเชื่อมโยงต่อนิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” เป็นการนำเสนอ “ตัวแบบ” การออกแบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่ที่ยืดหยุ่นในหลายมิติ ที่มุ่งสร้างความเท่าเทียมทางโอกาส และยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดชีวิต ผ่านรูปแบบและช่องทางที่สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน วัยแรงงาน ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มประชากรที่อยู่ในสถานะเปราะบาง เพื่อปิดช่องว่างและเชื่อมโยงต่อการศึกษาร่วมกัน การทำงาน และการพัฒนาทักษะต่าง ๆ รวมถึงเชื่อมโยงต่อภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ให้เข้ามาเป็น “หุ้นส่วนการศึกษา” ในการร่วมออกแบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่ที่ครอบคลุม ยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพสำหรับทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันผลักดันให้ระบบการเรียนรู้ของประเทศไทยก้าวสู่รูปแบบใหม่ที่เท่าเทียม มีประสิทธิภาพโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

พื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและครอบครัวเปราะบาง

ในหลายชุมชน มีครอบครัวจำนวนหนึ่งที่ต้องดูแลลูกที่เป็นเด็กพิเศษ เด็กที่มีความต้องการจำเป็นเฉพาะ ทั้งออทิสติก ดาวน์ซินโดรม หรือเด็กที่มีความพิการซ้ำซ้อน บางครอบครัวเป็นพ่อแม่พิการทางสติปัญญา ทำให้ภาระและความซ้ำซ้อนทับซ้อนกันไปอีกหลายชั้น เด็กเหล่านี้จำนวนไม่น้อยไม่สามารถเข้าเรียนในระบบการศึกษาได้ หรือไปเรียนร่วมแล้วพบปัญหา เพราะครูอาจจะยังไม่เข้าใจลักษณะเฉพาะของเด็กพิเศษอย่างลึกซึ้ง พ่อแม่เองก็ไม่ว่างจะช่วยลูกอย่างไร นั่นทำให้หลายครอบครัวรู้สึกว่าตน “ไม่มีพื้นที่” ที่จะยืนอยู่ในสังคม

จากจุดเริ่มต้นของโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ทีมทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม นำโดยนายชัชวาลย์ นนธิศรีชา ได้ต่อยอดประสบการณ์เชิงพื้นที่สู่การทำงานเชิงยุทธศาสตร์ใน “โครงการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษและครอบครัวเปราะบาง ภาคกลาง-ตะวันตก-ตะวันออก” ภายใต้การสนับสนุนของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เพื่อออกแบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงกับฐานอาชีพ นิเวศท้องถิ่น และความเป็นจริงของชีวิตในพื้นที่ให้เด็กพิเศษ เด็กนอกระบบการศึกษา เยาวชนกลุ่มเสี่ยง และครอบครัวเปราะบาง เข้าถึงโอกาสทางการศึกษา เรียนรู้อย่างเสมอภาค และสามารถที่จะเดินไปได้อย่างมีพลังพร้อมกับชุมชนของตนเอง

นายชัชวาลย์ กล่าวว่า เราจำเป็นต้องให้ความสำคัญ สนับสนุน และทำความเข้าใจในตัวเด็กและเยาวชน ที่มีความต้องการพิเศษ และครอบครัวเปราะบางที่ต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม มากกว่าครอบครัวปกติ ดังนั้นการสร้างพื้นที่สร้างสรรค์แห่งการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้เกิดศูนย์การเรียนรู้จะช่วยให้เด็กพิเศษเหล่านี้ได้พัฒนาศักยภาพควบคู่ไปกับการสร้างอาชีพที่ยั่งยืนให้แก่ครอบครัวต่อไป

โดยเริ่มจากการรวมพ่อแม่ให้เป็นเครือข่าย ให้เขาได้มองเห็นว่า “เขาไม่ได้อยู่ลำพัง” เพราะแต่ละบ้านมีประสบการณ์คนละแบบ เมื่อลูกอยู่ในวัยต่างกัน พฤติกรรมต่างกัน วิธีรับมือจึงต่างกันตามไปด้วย วงแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงกลายเป็น “พื้นที่กลาง” ให้พ่อแม่ได้เล่า ได้ฟัง ได้เรียนรู้จากกันและกัน เป็นพื้นที่ที่ไม่มีการตัดสิน มีแต่การประคับประคองและเติมกำลังใจ

เมื่อพ่อแม่เริ่มมีกำลังใจก็ได้เติมทักษะความรู้ด้านพัฒนาการเด็ก เทคนิคกระตุ้นพฤติกรรม การดูแลลูกตามสภาพจริงในบ้าน รวมถึงการเชื่อมต่อกับศูนย์การศึกษาพิเศษ หรือการเรียนรู้ร่วมสำหรับเด็กที่สามารถเรียนในระบบได้ ขณะเดียวกันก็เติม “อาชีพ” ให้พ่อแม่ เพื่อให้รายได้ของ

ครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น โดยเชื่อมต่อกับสถาบันผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์มหาวิทยาลัย หรือองค์กรเอกชนที่ทำงานกิจการเพื่อสังคม (CSR) เข้ามาเป็น “หุ้นส่วน” อาทิ บริษัท โซโน โลจิสติกส์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ที่ร่วมสนับสนุนพื้นที่เรียนรู้สำหรับเด็กพิเศษในจังหวัดสมุทรสงคราม มาให้ความรู้ด้านโลจิสติกส์ และขายของออนไลน์ ผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ตรงจากวิถีชีวิต และภูมิปัญญาที่มีความเชื่อมโยงกับฐานอาชีพในพื้นที่ โดยมีชมรมผู้ปกครองคนพิการทางสติปัญญาจังหวัดสมุทรสาคร เป็นแกนนำร่วมขับเคลื่อนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ที่ใช้ “อาชีพ” เป็นเครื่องมือ เพื่อให้เกิดทักษะชีวิต ทักษะวิชาการ และทักษะในการประกอบอาชีพ สำหรับครอบครัวผู้ดูแลคนพิการทางสติปัญญาในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดสมุทรสงคราม ผ่าน “ศูนย์การเรียนรู้ปณิธานพารมสุข” ซึ่งในอนาคตพื้นที่แห่งนี้จะได้รับการพัฒนาและก้าวไปสู่การเป็น “ศูนย์การเรียนรู้มาตรา 12” ที่สามารถออกวุฒิการศึกษาให้กับเด็กพิเศษและเด็กเยาวชนอื่น ๆ ในพื้นที่ต่อไปในอนาคต

“การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้จากฐานกิจกรรม จึงมีความเชื่อมโยงกับทักษะการประกอบอาชีพของเด็กในอนาคต รวมถึงอาชีพของพ่อแม่ ผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในพื้นที่ เพื่อให้เขาสามารถเข้าถึงโอกาสในการเรียนรู้ และการพัฒนาได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ด้วยพลังของชุมชนเอง

“บางครั้งสิ่งที่ครอบครัวคนพิการต้องการไม่ใช่เงิน แต่เป็นคนที่รับฟังและพื้นที่ที่ให้เขาได้หายใจ ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดไม่ใช่ความพิการของลูก แต่คือวันที่พ่อแม่รู้สึกว่า ไม่มีใครให้คำปรึกษา การมีพื้นที่กลางที่สร้างสรรค์ให้เด็กได้เรียนรู้ ให้พ่อแม่ผู้ปกครองได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเลี้ยงลูก เขาจะกลายเป็นพลังสำคัญในการประคับประคองครอบครัวต่อไป”

ปัจจุบันจึงมีการผลักดันให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ 2 แห่ง คือ 1. ศูนย์การเรียนรู้ปณิธานพารมสุข ที่พยายามปิดช่องว่างและเปิดพื้นที่ให้เด็กพิเศษได้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย 2. ศูนย์การเรียนรู้ไอน้ำคาเฟ่ ที่ได้รับขับเคลื่อนกับร้านข้าวใหม่ปลามัน ออกแบบการเรียนรู้ในสายอาชีพ อาชีวศึกษาระดับ ปวช. เพื่อร้อยรอยต่อและขยายการเรียนรู้ สำหรับเด็กพิเศษและเด็กปกติเพื่อให้มีทางเลือกที่เหมาะสม

“พื้นที่กลางที่สร้างสรรค์” เหล่านี้ ไม่ใช่เพียงหลักสูตรหรืออาชีพ แต่เป็นการช่วยให้หลายครอบครัว “รอด” และยืนได้อย่างมีศักดิ์ศรี หลายครอบครัวที่เคยรู้สึกเหมือนชีวิตมืดสนิท ไม่มีทางออก บางคนเคยคิดจะจบชีวิตตัวเองพร้อมลูก เพราะไม่มีใครให้คำแนะนำ ไม่มีทรัพยากร ไม่มีที่พึ่ง เสี่ยงจากเพื่อนที่มีหัวอกเดียวกัน ทำให้หลายคนกลับเข้ามาร่วมวงเรียนรู้ จนเห็นพัฒนาการลูก เห็นพัฒนาการตัวเอง ลูกขึ้นมาช่วยคนอื่นต่อ บางครอบครัว มีลูกอีกคนที่ไม่ได้เป็นเด็กพิเศษ แต่ก็ไม่ได้ไปโรงเรียนเพราะปัญหารายได้ ศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่จึงกลายเป็นสะพานที่ส่งเด็กเหล่านี้กลับสู่ระบบ การเรียนรู้ ทำให้คนทั้งบ้านค่อย ๆ มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นพร้อมกัน

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา สำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษและเยาวชนกลุ่มเสี่ยงรวมทั้งครอบครัว เปราะบาง จะดำเนินการบนฐานอาชีพที่เชื่อมโยงกับนิเวศท้องถิ่นในพื้นที่ ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก ที่ไม่ได้เป็นเพียงศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถ ออกวุฒิการศึกษาให้กับเด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือเด็กและเยาวชน ในพื้นที่เท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับการสร้างการเรียนรู้ที่ชุมชนและ ครอบครัวเป็นฐาน

ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้จากฐานกิจกรรมจึงมีความเชื่อมโยง กับทักษะการประกอบอาชีพของเด็กในอนาคต รวมถึง อาชีพของพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการพิเศษในพื้นที่เพื่อให้เขา สามารถเข้าถึงโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาได้อย่างเสมอภาคและ เท่าเทียมด้วยพลังของชุมชนเอง

ไม่เพียงเท่านั้น การทำงานไม่ได้หยุดเพียงระดับพื้นที่ แต่ยังประสานกับ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม (พมจ.) เครือข่ายคณะกรรมการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ กสศ. รวมถึง การผลักดันเข้าสู่ระดับนโยบายในชั้นคณะกรรมการสิทธิการสวัสดิการสังคม เพื่อให้ “พื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กพิเศษ” เติบโตเป็นรูปธรรมทั่วประเทศ

ท้ายที่สุด การปิดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่อาจ เกิดขึ้นได้ด้วยโรงเรียนเพียงลำพัง แต่เกิดขึ้นจาก “พลังคนในพื้นที่” ทั้งผู้ปกครอง ชุมชน ภาคธุรกิจ หน่วยงานรัฐ และทีมปฏิบัติงานท้องถิ่น ที่ร่วมกันสร้างระบบการเรียนรู้ใหม่ ระบบที่สอดคล้องกับชีวิตจริงของ เด็กและครอบครัวเปราะบางที่สุด เหล่านี้ คือพลังของพื้นที่ที่ลุกขึ้นมา สร้างโอกาสด้วยตนเอง และคือจุดเริ่มต้นของเส้นทางการศึกษาที่เท่าเทียม สำหรับทุกคน

กฎแฉ 3 ดอก โยนีเวศการเรียนรู้ใหม่

ที่ยึดหยุ่นสำหรับผู้ก้าวพลาด

จังหวัดอุดรธานีมีเรือนจำเพียงแห่งเดียว คือ เรือนจำกลางอุดรธานี มีผู้ต้องราชทัณฑ์รวม 5,051 คน (เว็บไซต์กรมราชทัณฑ์, 1 ธ.ค.68) และมีสัดส่วนของผู้กระทำผิดซ้ำสูงสุดในปีที่ 3 หลังได้รับการปล่อยตัวโดยอิงข้อมูลจากผู้ต้องโทษเด็ดขาดตามคำตัดสินของศาลสูงถึงร้อยละ 45 แต่ในความเป็นจริงการกระทำผิดมีมากกว่าตัวเลขที่เรารับกัน เพราะบางคนทำผิดแต่ไม่มีคนเห็น บางคนทำผิดแต่จับตัวไม่ได้ และบางคนทำผิดแต่หลักฐานไม่เพียงพอจึงไม่ได้รับโทษ

ทั้งนี้ หากมองให้ลึกลงไปจะเห็นว่าสถานการณ์เหล่านี้สัมพันธ์กับชุมชนและสังคมอย่างซับซ้อน เนื่องจากผู้ต้องโทษร้อยละ 70 เป็นวัยแรงงานอายุ 25-45 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่เป็นกำลังหลักของครอบครัวหลายคนต้องทิ้งลูกหลานไว้กับผู้สูงอายุที่บ้าน ดังนั้น ช่วงระหว่างอยู่ในเรือนจำ หากเราไม่สามารถทำให้เขามีทักษะและความพร้อมเพียงพอที่จะกลับออกไปดูแลตนเองและครอบครัวได้ อาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมเพิ่มขึ้นใน 2 มิติ คือ พ่อแม่ที่เป็นผู้สูงอายุต้องพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตในยามแก่เฒ่า และลูกหลานต้องดิ้นรนเพื่อเติบโตเพียงลำพัง

นายอริยาญญ วงษ์ศรีวอ ผู้อำนวยการส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง เรือนจำกลางอุดรธานี สังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม กล่าวว่า ด้วยความสำคัญดังกล่าว เรือนจำกลางอุดรธานีจึงขับเคลื่อนงานร่วมกับภาคีร่วมดำเนินงานของกองทุนเพื่อเสมอภาค

ทางการศึกษา (กสศ.) ภายใต้ชุดโครงการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้ต้องโทษและครอบครัวเปราะบาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเปลี่ยนเรือนจำจากพื้นที่คุมขังให้เป็น “พื้นที่เรียนรู้” สร้างต้นแบบการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีทางเลือกและยืดหยุ่นอย่างมีคุณภาพ “ปลดล็อกโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้ต้องโทษ” ครอบครัว และชุมชน รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนผ่าน “กลยุทธ์กฎแฉ 3 ดอก” ภายใต้การหนุนเสริมจากมูลนิธิทักษะธรรมชาติเพื่อชีวิต

“กฎแฉ 3 ดอก คือความร่วมมือเพื่อเชื่อมต่อนิเวศการเรียนรู้ ซึ่งช่วยยืนยันอย่างชัดเจนว่า เรือนจำสามารถทำงานร่วมกับภาคีอื่น ๆ ได้ โดยบูรณาการความร่วมมือภายใต้ความเชี่ยวชาญที่มี เพื่อให้ผู้ต้องโทษไม่กระทำผิดซ้ำ ถึงแม้ว่าเราจะป้องกันการกระทำผิดไม่ได้ทั้งหมด แต่สิ่งที่เรา

โมเดลการเรียนรู้ เปลี่ยนความผิดพลาดเป็นพลังให้ก้าวเดิน

โครงการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้ต้องขังและครอบครัวเปราะบาง ภาคตะวันออกเฉิยเหนือ

สถานการณ์
ในเรือนจำกลาง
อุดรธานี

ผู้ต้องโทษส่วนใหญ่นับถือศาสนาต่างจากคนข้างนอก
สูงถึงร้อยละ 77 หรือกว่า 200,000 คน

ผู้พ้นโทษมีอัตราการกระทำผิดซ้ำ
ในเดือนตุลาคม 2565 – กันยายน 2567
สูงถึงร้อยละ 25.95

ผู้ต้องโทษส่วนเรือนจำ
เกินกว่าความจุมาตรฐานพื้นที่ในเรือนนอน
1.2 ตารางเมตรต่อคน ร้อยละ 63.56
(ข้อมูล ณ วันที่ 12 พฤษภาคม 2568)

ชาย
4,326 คน
หญิง
651 คน

เปลี่ยน “คุมขัง” เป็น “เข้าใจ”

เพราะใจที่พร้อม จะมาพร้อมกายและสมองที่พร้อมเปิดรับอนาคตใหม่

กลยุทธ์
“กุญแจสามดอก”
ทำงานกับ

ผู้คุม
ผู้ต้องโทษ
ครอบครัว
ผู้ต้องโทษ

3 บริษัท อิตัลไทย จำกัด
(วิสาหกิจเพื่อสังคม)

พัฒนาศักยภาพชีวิตและทักษะอาชีพ
ให้ผู้ต้องโทษและครอบครัว
สร้างองค์ความรู้ในการรองรับผู้ต้องโทษ
หลังพ้นโทษและครอบครัว
สู่การปรับตัวให้สามารถยอมรับในสังคม

สร้าง “ระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่”
ที่มีความยืดหยุ่น เป็นธรรม
เพื่อยกระดับศักยภาพของบุคคลกลุ่มเปราะบางอย่างยั่งยืน

MOU การทำงานร่วมกับศูนย์ส่วนการศึกษาในพื้นที่
กว่า 21 แห่ง

พัฒนาโมเดลการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นในเรือนจำ
ภายใต้ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ มาตรา 12
ผ่าน “ศูนย์การเรียนรู้ภูมิอุดรวิชาลัย” เรือนจำบัวแก้วอุดรธานี

1 เรือนจำกลาง
อุดรธานี

- เปลี่ยนบทบาท “ผู้คุม”
สู่ “ผู้อำนวยการจัดการเรียนรู้”
- สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้
ที่ปลอดภัย ยืดหยุ่น เป็นมิตร
- ยกระดับมาตรฐานการจัดการเรียนรู้
ในเรือนจำให้รองรับการศึกษาทางเลือก
และการเทียบโอนผลสัมฤทธิ์จากชีวิตจริง

2 มหาวิทยาลัย
ราชภัฏอุดรธานี

- ออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเหมาะสม
กับบริบทเรือนจำ ทั้งวิชาชีพ วิชาชีพ วิชาการ
และวิชาชีพ
- วางกลไกการเทียบโอนผลการเรียนรู้
กับหุ้นส่วนการศึกษา
- เชื่อมโยงระบบการศึกษาในระบบ
และระบบอุดมศึกษาทางเลือก
เพื่อให้ผู้เรียนเข้าสู่ระบบการศึกษา
ได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ

สร้างนวัตกรรมระบบฐานข้อมูล Big Data สำหรับผู้ต้องโทษ

ทั้งเชิงเศรษฐกิจ จัดสังคม และความพร้อมต่อการกลับคืนสู่สังคม

ยกระดับ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมคนดีสู่สังคมไม่จำกัด”
“กลุ่มวิสาหกิจชุมชนคนธรรมดี โลกของนาโมเดล”
และ “วิสาหกิจชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงคนธรรมดี” วิสาหกิจที่รองรับผู้ต้องโทษ
หลังพ้นโทษไปสู่การเป็นกิจการเพื่อสังคม เพื่อสร้างพื้นที่ที่สามารถพึ่งพิงและเข้าสู่ชีวิตใหม่ได้อย่างยั่งยืน

เปลี่ยนการทำงานในเรือนจำจาก “การปฏิบัติตามคำสั่ง” เป็น “การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย”

ผลักดันให้เกิดการแยกกลุ่ม “นักเรียนในเรือนจำ”
ออกจากกระบวนการระบายนายไป เพื่อลดความตึงเครียดของกระบวนการเรียนรู้

จะได้รับการัน ๑ คือการมีภูมิคุ้มกันเพื่อดำรงชีวิตตัวเองในเส้นทางที่ถูกต้อง
และสามารถอยู่ร่วมกับคนในชุมชนได้”

การขับเคลื่อนงานนี้เป็นการต่อยอดงานจากฐานทุนเดิมของ
เรือนจำเรื่องการส่งเสริมทักษะอาชีพจากฐานชุมชน เกิดเป็น “หลักสูตร
ภูมิอุดรวิชาลัย” ซึ่งปัจจุบันยกระดับเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนา
ผู้ต้องโทษให้ครบทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม ผ่าน 3 กลุ่มเป้าหมายหลัก
คือ ผู้ต้องโทษ เจ้าหน้าที่เรือนจำ และเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก
ด้วยหลัก “บวร” บ้าน-วัด-เรือนจำ โดยเนื้อหาในหลักสูตรครอบคลุม
ตั้งแต่การสร้างวินัยในการดูแลสุขภาพร่างกาย การฟื้นฟูจิตใจ การพัฒนา
กระบวนการคิดเชิงระบบและเห็นคุณค่าในชีวิต การประมวลผล
ประสบการณ์เรียนรู้เทียบโอนเป็นเครดิตแบงก์เพื่อรับวุฒิการศึกษาที่ใช้
สำหรับการทำงานในอนาคตหลังปล่อยตัว ซึ่งเป็นผลพลอยได้ที่มีคุณค่า
รวมถึงการมีทักษะในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญคือ “การส่งต่อสู่
ชุมชนอย่างไร้รอยต่อ” ซึ่งมีกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนคู่ขนานกันไป
เพื่อเตรียมชุมชนให้พร้อมรับและเปิดใจเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนา
ของเรือนจำ

จากกลยุทธ์กุญแจ 3 ดอก เรือนจำกลางอุดรธานี จึงร่วมขับเคลื่อนงาน
ในบทบาท “กุญแจดอกที่หนึ่ง” ไขศักยภาพเจ้าหน้าที่เรือนจำทุกคน
เปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้คุม” สู่ “ผู้อำนวยการจัดการเรียนรู้” หรือ
Facilitator เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้
ที่ปลอดภัย ยืดหยุ่น และเป็นมิตรต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ต้องโทษ
(นักโทษเด็ดขาด) และนักโทษเด็ดขาดที่ใกล้พ้นโทษพร้อมครอบครัวเปราะบาง
เบื้องต้น 211 คน รวมทั้งสิ้น 258 คน พร้อมทั้งยกระดับมาตรฐาน
การจัดการเรียนรู้ในเรือนจำให้รองรับแนวทางการศึกษาทางเลือกและ
การเทียบโอน ผลลัพธ์การเรียนรู้จากชีวิตจริง

“กุญแจดอกที่สอง” ไขศักยภาพของผู้ต้องโทษประมวลประสบการณ์
และออกแบบหลักสูตรที่มีความจำเพาะสำหรับผู้ต้องโทษแต่ละคน โดยมี

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ทำหน้าที่เป็นนักออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น
เน้นการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทเรือนจำ
ให้แก่เจ้าหน้าที่เรือนจำ ผู้ต้องโทษและครอบครัว ทั้งด้านวิชาชีพ วิชาชีพ
และวิชาการ วางกลไกการเทียบโอนผลการเรียนรู้กับภาคีด้านการศึกษา
ตลอดจนการเชื่อมโยงระบบการศึกษานอกระบบและระบบอุดมศึกษาทางเลือก
เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ

“
กลยุทธ์กุญแจ 3 ดอกไม่เพียงเชื่อมโยงต่อกัน
การศึกษาเรียนรู้ระหว่างเรือนจำและสังคมเท่านั้น
แต่ได้สร้าง “ระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่” ที่ยืดหยุ่น
เป็นธรรม และเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม
เพื่อยกระดับศักยภาพของคนกลุ่มเปราะบาง
ในพื้นที่อย่างยั่งยืน
”

ปัจจุบัน คณะทำงานได้ร่วมกันวางแผนพัฒนาโมเดล “นวัตกรรม
การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นแบบมีส่วนร่วม” ในเรือนจำโดยใช้การศึกษา
เป็นตัวนำสร้างให้คนมีความรู้ ซึ่งสามารถเทียบโอนความรู้จาก
ประสบการณ์ชีวิตจริงของผู้ต้องโทษสู่ระบบการศึกษาทางเลือกผ่าน
“ศูนย์การเรียนรู้ภูมิอุดรวิชาลัย” ภายใต้แนวคิด “คนอุดรทำเพื่อคนอุดร”
เป็นนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ร่วมเพื่อออกแบบกระบวนการเรียนรู้
ให้สอดคล้อง ยืดหยุ่น และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดทุกช่วงชีวิตของทุกคน
ที่ก้าวพลาด ตั้งแต่ผู้ไม่รู้หนังสือจนถึงระดับปริญญาตรี ผ่านความร่วมมือ
จากหุ้นส่วนการศึกษาในพื้นที่ อาทิ “ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอ
เมืองอุดรธานี” ที่ปรับเปลี่ยนรายวิชาและออกแบบแนวทางการพัฒนา
หลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและ

บริบทการเรียนรู้ภายในเรือนจำ “ศูนย์การเรียนรู้มาตรา 12” และ “สถาบันการอาชีวศึกษา” ในพื้นที่ที่เปิดโอกาสบูรณาการการเรียนรู้ที่เหมาะสม “สถาบันพลังจิตตานุภาพ” หัวเรือหลักในการพัฒนาฟื้นฟูกระบวนการจิตตปัญญาให้เห็นแก่นแท้ของชีวิต และสถาบันอุดมศึกษาอย่าง “มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี” ผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรระดับอนุปริญญา และระดับปริญญาตรี

นอกจากนี้ยังมีแนวทางพัฒนา “นวัตกรรมระบบฐานข้อมูล Big Data สำหรับผู้ต้องโทษ” ที่เชื่อมโยงข้อมูลผู้ต้องโทษจากภายในและภายนอกเรือนจำ โดยรวบรวมข้อมูลจากระบบราชทัณฑ์กว่า 17 ระบบ และมีข้อมูลการประเมินผลรายบุคคล โดยการให้คะแนนความประพฤติ ความซื่อสัตย์ และความชำนาญในทักษะอาชีพ ซึ่งสามารถนำไปใช้เพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์เฉพาะรายบุคคลได้ดีขึ้น รวมถึงเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้ประกอบการที่ต้องการรับผู้ต้องขังเข้าทำงานหลังพ้นโทษด้วย

“กุญแจดอกที่สาม” ไขประตูสู่สังคม ด้วยความร่วมมือจาก บริษัท อัครลักษณ์ จำกัด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) ทำหน้าที่พัฒนา ออกแบบ กระบวนการเรียนรู้ และการใช้ชีวิตในสังคมของผู้ก้าวพลาดและครอบครัวในลักษณะ “เพื่อนร่วมเดินทาง” โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างพื้นที่ยอมรับทางสังคมร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งภาคชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน จนถึงการสร้างองค์กรกลางในการรองรับผู้ต้องโทษหลังพ้นโทษ และครอบครัวเปราะบางเข้าสู่การปรับตัวให้เกิดการยอมรับและอยู่ร่วมในสังคม

นายอริกาญจน์ กล่าวเสริมว่า สิ่งสำคัญคือ “การปลดล็อกศักยภาพของชุมชน” โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี เรามีเป้าหมายที่จะสร้างชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้ต้องโทษที่กำลังจะได้รับการปล่อยตัว ซึ่งจากพื้นที่ 20 อำเภอของอุดรธานี จะแบ่งเป็น 4 กลุ่มอำเภอ ใน 4 ทิศของจังหวัด ใครอยู่ในพื้นที่ใดภายหลังการปล่อยตัวแล้ว หากยังไม่มีที่ไปสามารถพักพิงอยู่ที่นั่นก่อนได้ หรือเรียกว่าเป็น Half-Way House สำหรับผู้พ้นโทษ

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนงานดังกล่าวอยู่ ระหว่างการยกระดับ 3 วิสาหกิจชุมชนต้นแบบสำหรับรองรับผู้ก้าวพลาดเมื่อกลับเข้าสู่สังคม ไม่ว่าจะเป็น “วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมคนดีสู่สังคมไม่จำกัด” มุ่งเน้นเสริมสร้างการประกอบอาชีพอิสระและการพึ่งพาตนเองของผู้ก้าวพลาดในเขตพื้นที่เมือง “วิสาหกิจชุมชนคนธรรมดีโคกหนองนาโมเดล” ต้นแบบเกษตรผสมผสานและการพึ่งพาการบริหารจัดการพื้นที่ตามแนวพระราชดำริอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน และ “วิสาหกิจชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงคนธรรมดี” ส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้ก้าวพลาดและครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเอง และเตรียมพร้อมยกระดับสู่การเป็น “กิจการเพื่อสังคม” (Social Enterprise) ให้สามารถเรียนรู้ร่วมกัน และเข้าสู่ชีวิตใหม่ได้อย่างยั่งยืนผ่านการประกอบอาชีพตามความถนัด

กล่าวได้ว่า กลยุทธ์กุญแจสามดอกไม่เพียงเชื่อมรอยต่อการศึกษาเรียนรู้ระหว่างเรือนจำและสังคมเท่านั้น แต่ได้สร้าง “ระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่” ที่ยืดหยุ่น เป็นธรรม และเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อยกระดับศักยภาพของคนกลุ่มเปราะบางในพื้นที่อย่างยั่งยืน อีกทั้งการขับเคลื่อนงานร่วมกันทั้งหมดนี้ยังสามารถตอบโจทย์ มาตรา 64 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (ฉบับปี พ.ศ. 2560) ในเรื่องการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องโทษคดีผู้ต้องโทษ โดยช่วยเป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำงานของเรือนจำให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับคนทุกช่วงวัย

ในวันที่โลกพลิกผันและรูปแบบในการเรียนรู้ของผู้คนยุคปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนแปลง เมื่อการศึกษาและการเรียนรู้ไม่มีการจบหรือกำหนดอีกต่อไป การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน และความรู้ไม่ได้มาจากการสอนโดยครูเท่านั้น แต่โลกที่เปลี่ยนแปลงเร็วกำลังบังคับให้ทุกคนต้องเรียนรู้ อยู่ตลอดเวลา และต้องรู้วิธีหาความรู้จากสิ่งรอบตัวอย่างเท่าทัน ดังนั้น สิ่งสำคัญอาจเป็น “วิธีจัดการเรียนรู้ด้วยนิเวศการเรียนรู้ใหม่” ที่มีอิสระ และยืดหยุ่น มาช่วยเติมเต็มช่องว่างการเรียนรู้ให้เข้าถึงคนทุกคน โดยที่ผ่านมากองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และ กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) เป็นหน่วยงานที่มีแนวทางการขับเคลื่อนงานในทิศทางเดียวกัน คือ ใช้การศึกษาและการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนทุกช่วงวัย ผ่านการจัดการศึกษาทางเลือกในหลากหลายรูปแบบ เพื่อร่วมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด...

ดังนั้น การขับเคลื่อนงานของศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอ เมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ “ตัวแบบการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” ที่เริ่มสร้างการเรียนรู้มีส่วนร่วมกับผู้คนในชุมชนในสมบูรณอย่างต่อเนื่อง มาหลายปี โดยใช้ทรัพยากรที่มีอย่าง กก และ ผือ เป็นเครื่องมือสร้างอาชีพ เพื่อรองรับคนทุกช่วงวัย ที่เป็นการเปลี่ยนวิถีคิดการเรียนรู้ใหม่ จากโรงเรียนสอนคน มาเป็น “ชุมชนสอนคน ชีวิตสอนชีวิต” ซึ่งครู สกร. ต้องพลิกบทบาทจากครูผู้สอนมาเป็นโค้ช หรือ “นักจัดการเรียนรู้ชุมชน” และขณะเดียวกันก็ต้องเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ที่เคียงข้างไปกับคนในพื้นที่ตั้งแต่ต้นทาง

นางรัศมี อิดผา ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับ อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ กล่าวว่า สกร. ระดับอำเภอเมืองบึงกาฬได้นำ “กระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นฐาน” มาใช้เป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน โดยเริ่มจากการสร้างการเรียนรู้และเปิดโอกาสให้คน

ในพื้นที่สามารถพัฒนาอาชีพได้จริง ผ่านการยกระดับงานหัตถ์ให้มีมูลค่าเพิ่ม ทั้งด้านคุณภาพ ลวดลาย และเรื่องราวที่สะท้อนอัตลักษณ์ของคนบึงกาฬ ภายใต้แบรนด์ “ก.กก บึงกาฬ” พร้อมทั้งชวนคนในชุมชนกลับมามองเห็นคุณค่าของ “กก” และ “ผือ” วัตถุดิบที่หาได้จากพื้นที่ชุ่มน้ำโลกกุดทิง ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและสร้างรายได้ อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้ผู้ร่วมเรียนรู้เติบโตขึ้นเป็นแกนนำหรือวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้การทอและการแปรรูปสื่อให้กับคนรุ่นใหม่ รวมถึงทำงานร่วมกับครูในระบบผลักดันให้ “การทอสื่อ” กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ภูมิปัญญา

จากบ้านเกิด และสานต่อสายใยระหว่างครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรม ผลลัพธ์ของการทำงานอย่างต่อเนื่องทำให้เกิด “ศูนย์เรียนรู้ ก.กก บึงกาฬ” ที่เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ อาชีพ และพื้นที่บ่มเพาะผู้ประกอบการ เกิดเครือข่ายอาชีพในรูปแบบ “กองทุน ก.กก บึงกาฬสานสัมพันธ์ชุมชน” เป็นกองทุนอาชีพที่ชุมชนบริหารจัดการกันเอง และสำคัญที่สุดคือการมี “หลักสูตรท้องถิ่นด้านการสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการทอเสื่อ” ที่ถูกยกระดับให้เป็นสมบัติร่วมของทั้งชุมชน

“

**การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับคนทุกช่วงวัย
ของจังหวัดบึงกาฬไม่ได้เป็นเพียงงานด้านการศึกษา
แต่เป็นการสร้างนิเวศใหม่ที่ทำให้ทุกคนกลับมา
มีสิทธิ์เรียนรู้ตามจังหวะชีวิตของตนเองอีกครั้ง
ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่เคยหลุดจากโรงเรียน
วัยรุ่นที่กำลังหาทางเดินชีวิต
ผู้ใหญ่ที่อยากยกระดับอาชีพ หรือผู้สูงอายุ
ที่อยากสืบสานภูมิปัญญา**

”

ไม่เพียงเท่านั้น ยังได้มีการขยายแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และขยายฐานการผลิตภายใต้แบรนด์ “ก.กก บึงกาฬ” ออกไปสู่พื้นที่อื่น และยกระดับ “เฮือนเฮียนกก” ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และเศรษฐกิจชุมชน ผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภูมิปัญญา เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนเด็กและเยาวชนให้เข้าถึงการศึกษาที่หลากหลาย และตอบโจทย์ชีวิตมากขึ้น โดยมีหัวใจของการทำงานคือ “การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” ประกอบด้วย 4 แนวคิดสำคัญ ได้แก่ 1. การเข้าถึงตัวและใจของผู้ร่วมเรียนรู้ โดยใช้วิธี “เคาะบ้าน เคาะใจ รุกถึงที่ ลุยถึงถิ่น” 2. การให้คุณค่าและตัวตน ให้ผู้ร่วมเรียนรู้ออกแบบการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วม 3. ระบบพี่เลี้ยง (Coach) โดยคณะทำงานทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง คอยเติมเต็มหนุนเสริม

ความรู้และทักษะอาชีพ รวมถึงการหนุนเสริมพลังใจให้กับผู้ร่วมเรียนรู้ 4. ระบบบัดดี้ (Buddy) ที่ไม่ได้หมายถึงเพื่อนช่วยเพื่อน ครูช่วยผู้เรียน เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึง “ผู้ปกครองที่เข้ามามีบทบาทร่วมกับลูกหลาน” ทั้งการเรียนรู้ ผึกทักษะอาชีพ และสร้างความเข้มแข็งไปพร้อมกัน

ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนความเชื่อว่า “สถาบันครอบครัวคือรากฐานที่มั่นคงที่สุด” ดังนั้น ระบบบัดดี้จึงไม่เพียงทำให้เยาวชนได้รับทักษะอาชีพเท่านั้น แต่ยังกลายเป็น “เกราะป้องกันทางใจ” ที่ช่วยให้เด็กเยาวชนไม่หลุดออกจากระบบการศึกษา นอกจากนั้น การเหนี่ยวนำความร่วมมือจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกพื้นที่มาร่วมขับเคลื่อนงาน ก็เป็นสิ่งที่สำคัญ รวมถึงการยกระดับการทำงานร่วมกับมูลนิธิเอสซีจีในโครงการ Learn To Earn เรียนรู้เพื่ออยู่รอด เพื่อฝึกวิชาชีพและการประกอบอาชีพ สำหรับเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาและเยาวชนกลุ่มเสี่ยงก็นับว่าเป็นกำลังหนุนเสริมที่สำคัญ

ผลลัพธ์จากการทำงานทำให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นของ สกร.อำเภอเมืองบึงกาฬ ถูกขยายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งระดับอำเภอและจังหวัด จนต้นสังกัดนำไปพัฒนาสู่นโยบาย “1 สกร.ระดับตำบล 1 หลักสูตรอาชีพ” และผลิตภัณฑ์ต้นแบบประจำจังหวัด นอกจากนี้ ยังมีการนำแนวคิดนี้ เข้าไปบรรจุในรายวิชาเลือกของโรงเรียนหลายแห่ง รวมถึงการถ่ายทอดไปยัง สกร.ประจำจังหวัด 6 แห่ง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และนำไปประยุกต์ใช้อีกทั้ง การดำเนินงานยังนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรอาชีพท้องถิ่น 13 หลักสูตร แหล่งเรียนรู้ 9 แห่ง และการต่อยอดไปยังวิทยาลัยนวัตกรรมการบึงกาฬ

ซึ่งทั้งหมดเกิดขึ้นจากการสร้าง “นิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและปลอดภัย” ทำให้ผู้คนมีทัศนคติใหม่ มองเห็นคุณค่าในตัวเอง และลุกขึ้นพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยความรู้สึกรักเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง สอดคล้องกับวิถีและบริบทของชุมชน ที่ไม่ได้เน้นการจัดการเรียนรู้ให้กับวัยใดวัยหนึ่ง แต่ยังเปิดพื้นที่เรียนรู้ให้ เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ คนทำงาน หรือผู้สูงอายุ ได้เรียนรู้ร่วมกัน เพราะในความเป็นจริง การเรียนรู้ไม่ได้หยุดอยู่แค่วัยใดวัยหนึ่ง สิ่งสำคัญคือ การร่วมมือของคนในพื้นที่ นโยบายที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นหรือคนทำงานได้ออกแบบกันเอง และเข้าใจว่า “การศึกษา” ไม่ควรถูกจำกัดไว้แค่ในห้องเรียน

ท้ายที่สุด “การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับคนทุกช่วงวัย” ของจังหวัดบึงกาฬไม่ได้เป็นเพียงงานด้านการศึกษา แต่เป็นการสร้างนิเวศใหม่ที่ทำให้ทุกคนกลับมาใช้ชีวิตเรียนรู้ตามจังหวะชีวิตของตนเองอีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่เคยหลุดจากโรงเรียน วัยรุ่นที่กำลังหาทางเดินชีวิต ผู้ใหญ่ที่อยากยกระดับอาชีพ หรือผู้สูงอายุที่อยากสืบสานภูมิปัญญา ทุกคนล้วนมีพื้นที่ มีคนข้าง ๆ และมีเส้นทางให้ก้าวต่ออย่างมีศักดิ์ศรี ปิดช่องว่างความเหลื่อมล้ำที่สะสมมานาน ด้วยการออกแบบระบบที่ “เดินเข้าหาผู้คน” มากกว่ารอให้ผู้คนเดินเข้าหา และสร้างรอยต่อที่แข็งแกร่งระหว่างครอบครัว-ชุมชน-โรงเรียน-หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนเกิดเป็นนิเวศการเรียนรู้ที่ทุกคนเข้าถึงได้จริง บึงกาฬจึงไม่ใช่แค่พื้นที่ต้นแบบ แต่เป็นคำยืนยันว่า หากเราเชื่อมั่นในพลังชุมชน การศึกษาไทยก็สามารถเท่าเทียม ยืดหยุ่น และตอบโจทย์ชีวิตของคนทุกวัยได้

บทบาทท้องถิ่นกับการสร้างโอกาสเรียนรู้

พลังขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จากการดำเนินงาน “โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ให้ชุมชนเป็นฐาน” กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่ผ่านมาของเทศบาลตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ในบทบาทของท้องถิ่นไม่ได้หยุดอยู่ทำงานบริการประชาชน แต่ลุกขึ้นเป็นสะพานที่เชื่อมต่อโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้ให้เข้าถึงชีวิตจริงของเด็กเยาวชนและทุกคน เพื่อปิดช่องว่างที่ระบบใหญ่ยังไปไม่ถึง โดยใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นฐาน สร้างการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่ในพื้นที่หรือชุมชนผ่านการส่งเสริมอาชีพเกษตรอินทรีย์ การรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ และการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ที่ชุมชนดูแลกันเอง สู่เป้าหมายสำคัญคือการเตรียมชุมชนให้พร้อม ทั้งด้านความคิดและโครงสร้าง เพื่อเป็นฐานรองรับการทำงานกับเด็กเยาวชน

แม้การทำงานที่ผ่านมาจะประสบผลสำเร็จทั้งในแง่ของอาชีพ คนทุกช่วงวัยในตำบลหนองสนธิมีอาชีพที่ใช่และตอบโจทย์ชีวิต สามารถสร้างรายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ หรือแม้แต่สภาพแวดล้อมในชุมชนก็ได้รับการฟื้นฟูให้ปลอดภัยจากสารเคมี รวมถึงตัวเด็กเยาวชนทั้งในระบบนอกระบบ และเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา ก็หันมารวมกลุ่มทำกิจกรรมดี ๆ เพื่อชุมชนร่วมกัน ทั้งยังมีเส้นทางชีวิตเป็นของตัวเองตามความเหมาะสม

แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังพบปัญหาว่าเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาหลายคนไม่ต้องการเข้าสู่รั้ว สกร. บางคนติดปัญหานายจ้างไม่ให้ลาไปสอบ บางคนต้องแก้อีลคลอต หมอไม่ให้เดินทาง บางคนต้องดูแลพ่อแม่ที่ป่วยติดเตียง หรือบางคนไม่ชอบเรียนเพราะไม่ตอบโจทย์ชีวิต แต่ละคนล้วนมีปัญหาที่ไม่ควรมองข้าม เมื่อเป็นเช่นนี้ เทศบาลตำบลหนองสนธิ จึงเดินทางจัดตั้งอนุกรรมการพัฒนาเด็กเยาวชนในคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภोजอมพระ เพื่อช่วยเหลือและหนุนเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชนในตำบลหนองสนธิ ซึ่งหากสำเร็จจะนำบทเรียนจากการทำงานร่วมกันไปพัฒนาต่อในระดับอำเภोजอมพระ

“

เมื่อเส้นทางการเรียนรู้มีมากกว่า 1 รูปแบบ
โอกาสของเด็กก็มีมากกว่า 1 ทาง การเดินทาง
ของ “ตำบลหนองสนธิ Zero Dropout”
อาจเริ่มจากความตั้งใจแก้ปัญหาเด็กเยาวชน
นอกระบบการศึกษา แต่เมื่อก้าวลึกลงไปจะเห็นว่า
สิ่งที่ทำให้พื้นที่เล็ก ๆ แห่งนี้เปลี่ยนแปลงได้จริง
มาจากพลังคน และพลังของพื้นที่

”

นอกจากนี้ยังเชื่อมงานกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ในการแก้ไขปัญหาคัดเลือกเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลายเป็นศูนย์ ตามนโยบาย Thailand Zero Dropout โดยเริ่มจากใช้ “กลไกผู้ใหญ่ใจดี” ร่วมกันค้นหาเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีอายุไม่เกิน 25 ปี รวมถึงผู้ด้อยโอกาสในตำบลหนองสนธิตามหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วยการย่อขนาดหมู่บ้านออกเป็น 50 คุ้ม ให้ผู้ใหญ่ใจดีค้นหาเด็กเยาวชนกลุ่มเสี่ยงคุ้มละ 2 - 3 คน เมื่อค้นเจอก็จะรวบรวมเป็นชุดข้อมูลเพื่อร่วมกันดูแลและส่งต่อโดยยึดหลักธรรมาภิบาลในการทำประชาคมร่วมกับโรงเรียนหนองสนธิวิทยา สกร. และตัวแทนกรรมการผู้ใหญ่บ้าน ในการหาทางออกร่วมกันเพื่อส่งเด็กเยาวชนไปเรียนรู้ตามเส้นทางที่ชอบและมีโอกาสต่อยอดได้เร็วที่สุด ด้วยตาข่ายการศึกษาที่ยืดหยุ่น สร้างทางเลือกที่หลากหลายให้ระบบเดิมหรือระบบใหม่สามารถเข้า “ไปถึงตัวเด็ก” ได้อย่างไร้รอยต่อ

ดาข่ายทางการศึกษาที่หนึ่งคือ โรงเรียนหนองสนทวิทยา ดำเนินการสอนภายใต้โครงการ 1 โรงเรียน 3 รูปแบบ รูปแบบที่หนึ่ง ส่งเด็กเยาวชนกลับเข้าห้องเรียน รูปแบบที่สอง ให้เด็กเยาวชนรับใบงานไปทำแล้วนำมาส่ง รูปแบบที่สาม ให้เด็กเยาวชนเรียนแบบ Home School ซึ่งหากใครไม่ต้องการเรียนใน 3 รูปแบบนี้ โรงเรียนจะออกเกรดให้นำไปสมัครเรียนต่อในดาข่ายทางการศึกษาที่สองคือ สกร. แต่หากไม่ต้องการเรียนในรูปแบบ สกร. หรือไม่ต้องการใช้เวลาเรียนนาน ก็มีดาข่ายทางการศึกษาที่สามให้เลือกเรียนคือ ศูนย์การเรียนรู้มาตรา 12 ตามหลักสูตร CYF หรือ มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยเรียนกับโรงเรียนเคลื่อนที่ Mobile School ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็สามารถเรียนรู้ได้ เรียนจบแล้วมีวุฒิการศึกษารองรับ ทั้งยังส่งเสริมให้เก็บหน่วยกิตเพิ่มเติมจากการเทียบโอนประสบการณ์ผ่านการเรียนในห้องเรียนชุมชนกว่า 20 ห้อง ในตำบลหนองสนท

ซึ่งนอกจากจะได้เรียนรู้หลากหลายอาชีพที่มีอยู่ในชุมชนจากผู้ใหญ่ใจดี และเพื่อน ๆ ที่ยกระดับตัวเองเป็นวิทยากรแล้ว ยังเชื่อมโยงหลักสูตรให้เข้ากับ 8 กลุ่มสาระวิชาการด้วย เช่น ห้องเรียนการปลูกผักกาดแก้ว ห้องเรียนการเพาะพันธุ์ไก่โคราช ห้องเรียนการเลี้ยงไก่ขุน ห้องเรียนการทำไก่อบ ห้องเรียนการขายเสื้อผ้ามือสอง ห้องเรียนงานก่อสร้าง และห้องเรียนตัดผม ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีดาข่ายทางการศึกษาที่สี่คือ ผู้ใหญ่ใจดี ที่จะคอยทำหน้าที่โอบอุ้มและดูแลเด็กเยาวชนในพื้นที่ไปพร้อมกับป้องกันไม่ให้หลุดจากระบบการศึกษาอีกครั้ง ด้วยหัวใจสำคัญที่ทุกภาคส่วนเดินไปด้วยกัน โดยมีเด็กเป็น “ตัวตั้ง”

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เมื่อระบบใหม่..จับมือระบบเดิม เกิดเป็นพลังขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปี 2568 หนองสนทประกาศเป็น ตำบล Zero Dropout เด็ก 72 คนเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีวุฒิการศึกษาพร้อมใช้ต่อยอดชีวิต หลายคนเรียนต่อหลายคนสมัครงาน และ 20 คน ได้รับทุนประกอบอาชีพจากมูลนิธิเคเอฟซีประเทศไทย

ในอนาคตเทศบาลตำบลหนองสนท วางแผนเพิ่มดาข่ายทางการศึกษาเพื่อรองรับเด็กเยาวชนในพื้นที่ให้ได้เรียนตามเส้นทางที่ใช่ที่ชอบ และตอบโจทย์ชีวิต ผ่านการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 ขึ้นเองในตำบล โดยมีศูนย์การเรียนรู้ CYF เป็นพี่เลี้ยง รวมถึงจะเดินหน้าค้นหาเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาอายุไม่เกิน 25 ปี เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ยังวางแผนส่งเสริมให้ผู้ที่มีอายุเกิน 25 ปี ได้เรียนรู้ในห้องเรียนชุมชน ผ่านการเป็นทั้งผู้ใหญ่ใจดี วิทยากร หรือแม้แต่เป็นผู้เรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กเยาวชนและสามารถขอวุฒิการศึกษาผ่านการทำโครงการอาชีพได้ด้วย

เมื่อเส้นทางการเรียนรู้มีมากกว่า 1 รูปแบบ โอกาสของเด็กก็มีมากกว่า 1 ทาง การเดินทางของ “ตำบลหนองสนท Zero Dropout” อาจเริ่มจากความตั้งใจแก้ปัญหาเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา แต่เมื่อก้าวลึกลงไปจะเห็นว่า สิ่งที่ทำให้พื้นที่เล็ก ๆ แห่งนี้เปลี่ยนแปลงได้จริง ไม่ได้มีเพียงนโยบายส่วนกลาง หากเกิดจาก “พลังของคน” ที่มองเห็นเด็กแต่ละคนตามความจริงของเขา และ “พลังของพื้นที่” ที่พร้อมออกแบบวิธีใหม่ ๆ ให้ชีวิตของเด็กแต่ละคนเดินต่อไปได้อย่างเหมาะสมและเข้มแข็ง

หากท้องถิ่นลุกขึ้นมาเป็นผู้เชื่อมต่อ ด้วยพลังการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาที่เคยเหลื่อมล้ำก็จะถูกออกแบบใหม่ให้ไปถึงตัวเด็กทุกคน ไม่ว่าพวกเขาจะอยู่ตรงจุดไหนของชีวิตก็ตาม

สงขลา “CONNECT” การขับเคลื่อนกลไกการทำงานระดับพื้นที่สู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าว Thailand Zero Dropout

ปัญหาเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา เป็นสถานการณ์ที่ไม่สามารถแก้ไขได้เพียงคนเดียวคนหนึ่ง หรือเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องใช้ความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม หรือแม้แต่ภาคประชาชนเข้ามาร่วมกันดูแล ช่วยเหลือ สนับสนุนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบโจทย์บริบทชีวิตของเด็กและเยาวชนที่มีความหลากหลาย ผ่านการค้นหา ช่วยเหลือ ส่งต่อ เพิ่มพื้นที่เรียนรู้ จัดการเรียนรู้ หรือเพิ่มทางเลือกในการศึกษาเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนโดย นายนิพนธ์ รัตนาคม นายกสมาคมอาสาสร้างสุข จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นหนึ่งในภาคีร่วมดำเนินงานของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนโครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำจังหวัดสงขลา (Area-based Education: ABE) กล่าวว่า งาน ABE เปรียบเสมือนแขนขาหนึ่งของกลไกจังหวัดสงขลาในการทำงานร่วมกับ กสศ. และพยายามที่จะสานพลังภาคีเครือข่ายในพื้นที่ให้ร่วมเกาะเกี่ยวกันไว้เพื่อต่อเติมโอกาสในการเรียนรู้ให้กับคนสงขลาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมมากขึ้น

นายนิพนธ์ กล่าวว่า ABE จังหวัดสงขลา มีแนวทางการทำงาน 4 ด้าน คือ 1. การบูรณาการคณะทำงานครบทุกมิติ 2. การจัดทำระบบฐานข้อมูล 3. การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเด็กและเยาวชน และ 4. ส่งเสริมให้เกิดการศึกษาทางเลือก โดยจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้” ทั้งยังได้สนับสนุนการขับเคลื่อนมาตรการ Thailand Zero Dropout ซึ่งจากฐานข้อมูล

“
สมาคมอาสาสร้างสุขได้มีการบูรณาการงานในพื้นที่จังหวัดสงขลาร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ
ซึ่งหนึ่งในหุ้นส่วนสำคัญ คือ กลไกในพื้นที่ชุมชน หรือหน่วยจัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป็นภาคีร่วมดำเนินงาน
ภายใต้การสนับสนุนของ กสศ. ในโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน
”

พบว่า จังหวัดสงขลา มีตัวเลขเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา ประมาณ 20,000 กว่าคน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญก็คือ “การเชื่อมต่องาน” ร่วมทำหน้าที่ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ทั้งในด้านทักษะวิชาการ วิชาชีพ วิชาชีพ ให้กับเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาภายใต้ กระบวนการทำงานขับเคลื่อนมาตรการ Thailand Zero Dropout ซึ่งในปี 2567 เกิดการบูรณาการข้อมูลเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบ การศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา ทำให้เห็นเป้าหมายการทำงานชัดเจน สามารถวางแผนงานสู่กลไกระดับตำบล 9 แห่ง และเกิดรูปธรรม 2 ตำบล คือ ตำบลบ่อแดง และตำบลตรังภูมิ

จากการขับเคลื่อนงานดังกล่าวได้ก่อให้เกิด 3 นวัตกรรมสำคัญ คือ
1. **วงสนทนาเพื่อเด็กและเยาวชน** เป็นกระบวนการจัดทำ Care Plan เพื่อการช่วยเหลือเด็ก 1 คนโดยผู้เชี่ยวชาญจากหลายหน่วยงาน ร่วมกัน ออกแบบการช่วยเหลือให้ครบทุกมิติและยั่งยืน 2. **ศูนย์การเรียนรู้เยาวชน สร้างสุข** เป็นทางเลือกสำหรับเด็กที่ไม่พร้อมเรียนต่อในระบบการศึกษา และ สกร. 3. **การจัดตั้งศูนย์ CSR** เพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ต้องการ ทุนการศึกษา ประกอบอาชีพ หรือการยังชีพต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเข้าถึง การศึกษาเรียนรู้ได้ นอกจากนั้น ยังเกิดผลในมิติเครือข่ายการทำงานด้าน

เด็กและเยาวชนที่มีกว้างขึ้น จึงทำงานง่ายขึ้น เนื่องจากการมีข้อมูลเด็ก และเยาวชนทำให้เห็นเป้าหมายและพื้นที่ทำงานชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย

อย่างทีกล่าวไปว่า สมาคมอาสาสร้างสุขได้มีการบูรณาการงานใน พื้นที่จังหวัดสงขลา ร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งหนึ่งในหุ้นส่วนสำคัญ คือ กลไกในพื้นที่ชุมชน หรือหน่วยจัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป็นภาคีร่วมดำเนิน งานภายใต้การสนับสนุนของ กสศ. ในโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยจะมีการหารือแลกเปลี่ยนข้อมูล สถานการณ์ และ วางแผนการดำเนินงานร่วมกันเป็นระยะ โดยจะมุ่งเน้นภารกิจที่หนุนเสริม กันใน 2 ด้านคือ 1. ภาคีเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ที่ขับเคลื่อนงาน ทุน ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ. ในพื้นที่จังหวัดสงขลา จะเข้ามาร่วมเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่สามารถเข้าถึงและเข้าใจเด็กและ เยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา เนื่องจากหน่วยจัดการเรียนรู้เหล่านี้ อยู่ใกล้ชิดคนในพื้นที่มากที่สุด เข้าใจบริบทพื้นที่ ทั้งยังมีเทคนิควิธีและ กลไกการทำงานเชิงลึกระดับชุมชนที่เข้าถึงเด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้ เพื่อร่วมค้นหา ช่วยเหลือ และส่งต่อมาถึงคณะทำงานหลัก ABE จังหวัดสงขลา เพื่อสนับสนุนต่อในเส้นทางที่เยาวชนเลือกได้เอง

2. ศูนย์เรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของหน่วยจัดการเรียนรู้ในจังหวัดสงขลา ได้กลายเป็นพื้นที่รองรับการเรียนรู้รูปแบบใหม่ เป็นทางเลือกของความสนใจที่หลากหลายแต่สอดคล้องและตอบโจทย์บริบทชีวิตเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ใกล้บ้านที่เด็ก ๆ สามารถเข้าไปเรียนรู้ได้ทั้งทักษะชีวิต ทักษะวิชาการ และทักษะอาชีพเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง เพราะเด็กและเยาวชนจำนวนมากไม่น้อยมีเงื่อนไขชีวิตและไม่พร้อมที่จะกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา แต่เขาต้องการมีอาชีพและรายได้เพื่อดูแลตนเองและครอบครัว

เฉกเช่นการบูรณาการงานร่วมกับ **วิสาหกิจชุมชนส้มจุกจะนะ** อำเภอจะนะ ที่มีแหล่งเรียนรู้ “วิทยาลัยส้มจุก” ซึ่งมีหลักสูตรเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นจากฐานทุนทรัพยากรและอาชีพในชุมชนจำนวนมาก โดยเราสามารถส่งเด็กและเยาวชนเข้าไปเรียนรู้ในพื้นที่ผ่านหลักสูตรและฐานเรียนรู้ต่าง ๆ ของวิทยาลัยส้มจุก และสามารถนำประสบการณ์ไปเทียบโอนเป็นคะแนนบางรายวิชาสะสมเป็นหน่วยกิต เพื่อรับวุฒิการศึกษาจากศูนย์การเรียนรู้เยาวชนสร้างสุข รวมทั้งยังได้ร่วมกับวิสาหกิจชุมชนส้มจุกจะนะ พัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ให้เป็นห้องสมุดเสมอภาค รับบริจาคหนังสือมาให้ได้เด็กเยาวชนและผู้ปกครองในพื้นที่ได้อ่านและเรียนรู้ร่วมกัน เพราะการอ่านหนังสือเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยลดโอกาสในการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนได้

นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งทางเลือกในการเรียนรู้ เพื่อประกอบอาชีพสำหรับเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ซึ่งสอดคล้องกับสังคมผู้สูงอายุคือ **iMedCare การฝึกฝนทักษะเพื่อประกอบอาชีพนักบริบาล ดูแลผู้สูงอายุ ผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ และผู้สูงอายุ**

ที่คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พัฒนาร่วมกับมูลนิธิชุมชนสงขลา อีกทั้งยังเชื่อมโยงกับห้องเรียนชุมชนของ **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ อิศระมาลัย** ที่มีการเปิดพื้นที่เรียนรู้ทุกวันเสาร์ให้กับเด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาและครอบครัวในพื้นที่อำเภอสะเดาเข้ามาเรียนรู้โดยนำกลุ่มสาระวิชา เช่น คณิตศาสตร์ สุขศึกษา การงานอาชีพ ฯลฯ มาบูรณาการร่วมกับทักษะวิชาชีพ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งพื้นที่เรียนรู้ในชุมชนที่ร่วมส่งเสริมให้เด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา กลับเข้าสู่เส้นทางการเรียนรู้อีกครั้ง ผ่านการเรียนรู้กับศูนย์การเรียนรู้เยาวชนสร้างสุข และผลักดันให้ได้รับวุฒิการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีทักษะที่จำเป็น และมีต้นทุนชีวิตที่มั่นคง สามารถสร้างเส้นทางชีวิตของตัวเองได้

นิเวศการเรียนรู้ใหม่ที่ยืดหยุ่นไร้รอยต่อ

การสร้างเงื่อนไขเชิงระบบนิเวศของการจัดการเรียนรู้ (ศึกษา) ที่จะทำให้เด็กและผู้ใหญ่ที่ลำบากยากจน เรียนน้อย และด้อยโอกาส สามารถเรียนรู้และดูแลตนเองได้ เป็นสิ่งท้าทายในสังคมไทย ภายใต้สภาวะความยากลำบากในการใช้ชีวิตที่มีข้อจำกัดและอุปสรรคทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยภัยพิบัติ โรคระบาดรุนแรง การหลอกลวง ฉ้อฉล และสารเสพติด

“
**การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ที่มีศักยภาพใหม่
และระบบสภาพแวดล้อมที่เอื้อโอกาส
ซึ่งถือเป็นศักยภาพใหม่เชิงระบบ เป็นไปตามแนวคิด
“ทุกคนทุกส่วนเพื่อการศึกษาและการศึกษาเพื่อทุกคน”
(All for Education & Education for All)
ที่แท้จริง**
”

กสศ. ได้มีโครงการสนับสนุนการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ของเยาวชนและประชากรวัยแรงงานมาตั้งแต่ปี 2562 ถึงปัจจุบัน (2568) อย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้ข้อค้นพบที่เป็นตัวแบบการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและมีชีวิตชีวาภายใต้ต้นนิเวศการเรียนรู้ และโอกาสใหม่รอบด้านของเยาวชนและแรงงานนอกระบบ (Flexible & Revitalization in Learning Ecology with in All-Around Opportunities of an Informal Youth and Labor Model) หรือเรียกง่าย ๆ ว่า “**รูปแบบการจัดการนิเวศการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน**” (Community-Based Approach: CBA) ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1 **สาระสำคัญของฐานคิด** เป็นการทำงานตามสภาพความเป็นจริงของสภาพพื้นที่ ผู้คน และสังคมที่มีความแตกต่าง หลากหลายและสลับซับซ้อน มีการจัดการตนเอง และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เลื่อนไหลไม่นิ่งตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ของผู้คน สังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา และเป็นธรรมชาติของระบบที่มีชีวิตซึ่งมีการเรียนรู้อยู่เสมอ

ประเด็นสำคัญคือ จะสร้างเงื่อนไขให้มีการเรียนรู้(ศึกษา)ที่มีคุณภาพเนื้อหากระชับ ปรับตัวของผู้คนให้เกิดศักยภาพใหม่ และศักยภาพระบบใหม่ได้อย่างไร?

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้บรรลุเป้าหมายนี้ได้ต้องมียุทธศาสตร์ประกอบข้อที่ 2 คือ...

2 ระบบการสนับสนุนที่มีคุณภาพ และเอกภาพทางความคิด และยึดหยุ่นเพียงพอ มีองค์ประกอบสำคัญ คือ คณะอนุกรรมการ ที่สนับสนุนทางวิชาการ ทีมบริหารจัดการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ทีมสื่อสาร งานนโยบายและแผนที่มีการประสานงานใกล้ชิด มีการพบปะพูดคุย เรียนรู้ร่วมในสนามสม่ำเสมอ มีการปรึกษาหารือ เพื่อยกระดับการทำงาน อีกทั้งการให้กำลังใจ เสริมพลังกันเอง และผู้ร่วมเรียนรู้ในสนาม อาจเรียกง่าย ๆ ว่าเป็น ระบบสนับสนุนที่ยึดหยุ่นเพียงพอ ซึ่งระบบความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้ ถือว่าเป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีพลังสร้างสรรค์สูง และมีฐานคุณค่าอยู่ที่ “ความเสมอภาค” และสัมพันธ์ภาพของกัลยาณมิตร

องค์ประกอบที่ 2 นี้ ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการหนุนเสริมองค์ประกอบ ในข้อ 3

3 หน่วยจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างนิเวศการเรียนรู้ ของผู้ยากลำบาก ลักษณะสำคัญของหน่วยจัดการเรียนรู้ คุณภาพ ประกอบด้วย คนในพื้นที่ที่มีใจเมตตา มีจิตสาธารณะ มีความตั้งใจ และเข้าใจแนวคิดในการทำงาน เป็น “ผู้นำกึ่งทางการ” เป็นผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ อยู่ในทีม มีทั้งอำนาจ บารมี มีความเป็นวิชาการ และปฏิบัติการ อีกทั้งมีความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการและประสานงาน เชื่อมโยงภาคีความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงมีความสามารถในการดึงทรัพยากรสาธารณะ ทั้งมิติทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า เงินตรา และผู้คนมาสนับสนุน อย่างสอดคล้องต้องกัน และได้ประโยชน์ร่วม

กลไกในข้อ 3 นี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดแบบแผนและกระบวนการตามข้อ 4

4 แบบแผนกระบวนการ ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ การค้นหาผู้ยากลำบาก คนด้อยโอกาสตัวจริงในพื้นที่ ซึ่งผู้คนเหล่านี้ มักจะขาดโอกาส อ่อนแอ และมีข้อจำกัดในชีวิตที่สลับซับซ้อน การทำให้พบ การเข้าถึง การทำความเข้าใจ และการสร้างความหวัง จนทำให้เขาไว้วางใจ เชื่อมั่น อยากจะเรียนรู้ ซึ่งเป็นเรื่องไม่ง่าย การวิเคราะห์ผู้ร่วมเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อนำมาใช้ประกอบการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมของผู้ด้อยโอกาส บนฐาน “ความต้องการ” และ “ความอยากลอง” ของผู้ร่วมเรียนรู้

การออกแบบการเรียนรู้และการสร้างการเรียนรู้ร่วม เน้นการเรียนรู้ ผ่านการปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ ด้วยการทดลองทำ ทบทวน จัดปรับ และ ทำอย่างต่อเนื่อง ปฏิบัติการนี้อาจจะสำเร็จหรือล้มเหลว เป็นเรื่องสำคัญ น้อยกว่า ผลการเรียนรู้ หรือบทเรียนที่ได้รับ ซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานการเรียนรู้ ของผู้ยากลำบาก ยากจน ที่ต้องเรียนรู้ควบคู่ไปกับการทำมหากิน การลองเลือก ผักผลไม้มาชิมจึงมักจะเริ่มจากฐานชุมชนเดิม และฐานทรัพยากรพื้นที่ เป็นสำคัญ

นอกจากการเรียนรู้เรื่องอาชีพ การเรียนรู้ของคนยากคนจน ยังต้อง สร้างทักษะเรื่องการเงิน สุขภาพ และทักษะชีวิต ในโลกสมัยใหม่ให้รอบด้าน อีกทั้งการเรียนรู้อยู่กับสังคมและอารมณ์ตนเอง และอยู่อย่างมีคุณค่า ความหมาย

อย่างไรก็ดี ความจำเป็นและความอยากในการเรียนรู้ของผู้ด้อยโอกาส มีหลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับสถานะความยากลำบากที่แต่ละคนเผชิญอยู่ เช่น คนที่มีปัญหาเรื่องสารเสพติด คนพิการ ผู้ก้าวพลาด และอื่น ๆ ล้วนต้องการ การเรียนรู้ที่แตกต่างหลากหลายตามศักยภาพ ตามความสนใจ

ทั้งนี้ การค้นหาผู้ยากลำบาก การออกแบบการเรียนรู้และการสร้าง การเรียนรู้ร่วม จะบรรลุผลอย่างมีคุณภาพได้ไม่เพียงพอ หากขาด องค์ประกอบสำคัญ คือ การมี “พื้นที่กลาง” ซึ่งเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่เป็น “นิเวศการเรียนรู้ใหม่” เป็นพื้นที่ที่รู้สึกปลอดภัย พื้นที่แห่ง ความเสมอภาคเท่าเทียม และเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ในหลายระดับ ทั้งในระดับ กลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชน ในท้องถิ่น ในจังหวัด ในระดับภาค และในระดับชาติ ทั้งหน่วยจัดการเรียนรู้ ผู้ร่วมเรียนรู้ และทีมสนับสนุนวิชาการ คณะอนุกรรมการ คณะกรรมการ ทีมงาน กสศ. ผู้ทรงคุณวุฒิ รวมถึงหุ้นส่วนการศึกษาต่าง ๆ ที่ร่วมกันเป็นองคาพยพ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่ง ของการเป็น ผู้ร่วมสร้าง ร่วมรับผลประโยชน์จาก “นิเวศการเรียนรู้ใหม่” นี้

จากองค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนข้างต้น ทำให้เกิดผลในเชิงการพัฒนา ทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพใหม่ และระบบสภาพแวดล้อมที่เอื้อโอกาส ซึ่งถือเป็น ศักยภาพใหม่เชิงระบบ เป็นไปตามแนวคิด “ทุกคนทุกส่วนเพื่อการศึกษา และการศึกษาเพื่อทุกคน” (All for Education & Education for All) ที่แท้จริง

“

การออกแบบการเรียนรู้และการสร้างการเรียนรู้ร่วม เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ ด้วยการทดลองทำ ทบทวน จัดปรับ และทำอย่างต่อเนื่อง ปฏิบัติการนี้อาจจะสำเร็จหรือล้มเหลว เป็นเรื่องสำคัญน้อยกว่า ผลการเรียนรู้ หรือบทเรียนที่ได้รับ เป็นเรื่องพื้นฐานการเรียนรู้ของผู้ยากลำบาก ยากจน ที่ต้องเรียนรู้ควบคู่ไปกับการทำมาหากิน การลองเลือก ฝึกฝนอาชีพจึงมักจะเริ่มจากฐานชุมชนเดิม และฐานทรัพยากรพื้นที่เป็นสำคัญ

”

สิ่งท้าทายและจังหวะก้าวต่อเชิงพัฒนาการในการทำงานพัฒนา “ระบบนิเวศที่มีชีวิตชีวา”

ในช่วงที่ผ่านมา จากข้อค้นพบการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา ถือว่าเป็นการพัฒนาในระบบนิเวศการเรียนรู้ฐานชุมชน ท้องถิ่น เป็นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ในภาพรวม ยังมีความเป็น พัฒนาการนิเวศการเรียนรู้ (ศึกษา) ใหม่ที่ยืดหยุ่น มีชีวิตชีวา และไร้รอยต่อ ภายใต้นิเวศการเรียนรู้และโอกาสใหม่รอบด้าน ของครอบครัวคนด้อยโอกาส ได้อย่างไร? – ถ้าสามารถเชื่อมโยงเชิงโครงสร้าง เชื่อมโอกาส กับระบบ การศึกษานอกโรงเรียน (informal Education) ที่มีหน่วยงานการศึกษา ในพื้นที่ร่วม เป็นเจ้าภาพจัดการ อีกทั้ง วางเส้นทางการเชื่อมโยงการศึกษา ในระบบ ซึ่งมีโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย เป็นหน่วยจัดการ

ให้สามารถจัดการเรียนรู้ให้กับ คนจน, คนด้อยโอกาส และคนเปราะบาง ให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต โดยไม่ลำบากมากเกินไป พ้นจากข้อจำกัด ทางเศรษฐกิจ สามารถเรียนรู้ไปด้วยทำงานไปด้วย เรียนรู้ดูแลตนเองได้จริง เป็นหลักประกันทางด้านโอกาสการศึกษาเรียนรู้ได้จริง

ประเด็นท้าทาย การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ (ศึกษา) ใหม่ที่มีคุณภาพ ดังกล่าว จะเป็นไปได้จริง หากวางอยู่บน ฐานความเชื่อ ความศรัทธา ว่า การเรียนรู้ (ศึกษา) เปลี่ยนแปลงชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ ในระดับชุมชน ท้องถิ่น ประเทศ และโลกได้

ผีเสื้อขยับปีก...จากฐานรากสู่การขับเคลื่อนด้วยพลังคน พลังพื้นที่ สู่นิเวศการเรียนรู้ใหม่ที่ไร้รอยต่อ

บางครั้ง การเปลี่ยนแปลงไม่ได้เริ่มจากผีเสื้อที่บินสูงที่สุด แต่มาจาก “ดักแด้ตัวเล็ก” ที่พยายามผลัดเปลือกบาง ๆ ของตัวเองออกมา คนคนหนึ่ง ชุมชนหนึ่ง ครอบครัวหนึ่ง หรือพื้นที่เล็ก ๆ อาจเป็นเหมือน “รังไหม” ที่ค่อย ๆ หล่อเลี้ยงให้การเรียนรู้ในพื้นที่ผลิบาน โดยถูกโอบล้อมไปด้วยนิเวศที่มีความแตกต่างอย่างหลากหลายเปรียบเสมือน “ผีเสื้อ” ที่มีหลากหลายสายพันธุ์ ต่างก็เติบโตและงดงาม มีเอกลักษณ์ มีเส้นทางโอบน้อมเป็นของตนเอง แม้เสียงกระพือปีกจะบางเบา แต่ใครจะรู้ว่าเสียงกระพือปีกที่ขยับแผ่วเบาเพียงหนึ่งครั้ง อาจเป็นจุดเริ่มต้นที่สั่นสะเทือนไปได้ไกลกว่าที่คิด

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเรียนรู้ที่แท้จริง เริ่มต้นจากตรงไหนกันแน่? จากนโยบายใหญ่ หรือจากพื้นที่เล็ก ๆ ที่หลายคนอาจจะมองข้าม คำตอบอาจอยู่ในผีเสื้อที่ขยับปีกเบา ๆ ...

คำนำ: โรงเรียนของเจ้าด้กแด่ตัวน้อย

โรงเรียนไม่ได้เกิดก่อนชุมชน แต่ชุมชนสร้างโรงเรียนจากฐานชีวิตจริง “วิสาหกิจชุมชนแปรรูปเกษตรอินทรีย์บ้านวังหินขา” ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือตัวอย่างการเติบโตของผีเสื้อสานพลัง ที่ทำให้โรงเรียนไม่ใช่เพียงสถานที่สอนหนังสือ แต่เป็น “ฐานของชีวิต” ที่เด็ก เยาวชน ครอบครัว และทุนวัฒนธรรมของชุมชนได้มาบรรจบกัน ดังเช่น การทำงานกับคนตัวเล็ก ๆ ที่ต้องใช้ใจและวิธีการทำงานที่มาจากฐานทุนชีวิตจริงของเขาเป็นตัวตั้ง ให้พื้นที่เรียนรู้เหล่านี้ เชื่อมทั้ง “บ้าน-อาชีพ-วัฒนธรรม” เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เส้นทางการเรียนรู้ค่อย ๆ คลี่ปอกตามจังหวะชีวิต ด้วยความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่น หน่วยจัดการเรียนรู้ ภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้เกิดพื้นที่เรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนหรือพัฒนาให้กลายเป็น “ศูนย์การเรียนรู้” ที่เสมือนหัวใจสำคัญคอยหล่อเลี้ยงอาชีพ พัฒนาคนในพื้นที่ เสริมความมั่นคงของครัวเรือน และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปพร้อมกัน ทำให้เข้าใจได้ว่า การศึกษาและการเรียนรู้ที่ดีนั้น ต้องเริ่มจากรากฐานของชุมชน ไม่ใช่เพียงในห้องเรียน แต่คือการเรียนรู้ที่เติบโตจากบ้าน ชีวิต และวิถีของผู้คนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การศึกษาและการเรียนรู้ที่ดีนั้น
 ต้องเริ่มจากรากของชุมชน ไม่ใช่เพียงในห้องเรียน
 แต่คือการเรียนรู้ที่เติบโตจากบ้าน ชีวิต
 และวิถีของผู้คนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

นิเวศการเรียนรู้ของเจ้าด้กแด่

เมื่อโรงเรียนบูรณาการฐานชุมชน จะเห็นคำถามว่าความรู้มาจากไหน ใครเป็นครู นำไปสู่พื้นที่ที่ “ชุมชนคือห้องเรียน” ยกตัวอย่างผีเสื้อแห่งความทนทานและการขยายผลการเรียนรู้ของ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ เซโซมู Che Su Mo” จากภาคเหนือและภาคตะวันตก ที่ขยายการเรียนรู้จากโรงเรียนไปสู่ “ชุมชน” ให้กลายเป็น “ห้องเรียนชุมชน” อย่างแท้จริง ด้วยกระบวนการจัดการพื้นที่ผลผลิตชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้วยเรื่องกฎหมาย วัฒนธรรม ความเชื่อ โดยใช้ภูมิปัญญาทั้งหมดทั้งมวลเป็นฐานสร้างพื้นที่เรียนรู้เชิงปฏิบัติให้คนทุกช่วงวัยเกิดการเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา นำไปสู่ “ระบบนิเวศการเรียนรู้ที่สร้างความมั่นคง” ทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความหวังของชุมชนได้ในระยะยาว ด้วยการแบ่ง

ใช้ภูมิปัญญา
 เป็นฐานสร้างพื้นที่เรียนรู้เชิงปฏิบัติ
 ให้คนทุกช่วงวัย
 เกิดการเรียนรู้ ได้ทุกที่ ทุกเวลา

บทบาทร่วมกันของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการดูแลรักษาพื้นที่ วัฒนธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญา ทำให้เห็นว่า ไม่ว่าพื้นที่ไหนก็เป็นห้องเรียนได้ เพราะผีเสื้อแต่ละสายพันธุ์ต่างเติบโตโดยอิงด้วยนิเวศการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถที่จะเรียนรู้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ หากระบบนั้นเอื้อต่อชีวิต และตอบโจทย์ให้เจ้าด้กแด่ได้เติบโตเป็นผีเสื้อที่โบยบินไปตามเส้นทางของตนเอง

ผีเสื้อพิเศษ: ซ่อมปีกด้วยพื้นที่สร้างสรรค์
 เพื่อแรงกระเพื่อมที่เร็วและไวกว่า

กว่าจะเติบโตใหญ่เป็นผีเสื้อที่สวยงามได้ ไข่ว่าผีเสื้อทุกตัวจะสามารถโบยบินได้อย่างสมบูรณ์แบบ ผีเสื้อบางตัวก็เกิดมาพร้อมกับอุปสรรคและข้อจำกัดที่จะทำให้โบยบินได้ยากกว่าผีเสื้อตัวอื่น ๆ แต่เมื่อฝูงผีเสื้อค่อย ๆ ตื่นรู้และมีความเข้มแข็ง เมื่อคนในชุมชนได้เรียนรู้ทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นเด็กพิเศษ เด็กออทิสติก เยาวชนกลุ่มเสี่ยง และครอบครัวเปราะบาง ต่างก็มีเวทีที่เหมาะสมให้ได้เรียนรู้ ดังเช่นการทำงานของ “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านห้วยน้ำขาว 789” กับแนวคิดการทำงานที่ใช้ “ชุมชนเป็นฐาน” และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเชื่อมโยงคนในพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญภายนอก และที่สำคัญคือ คนในครอบครัวของผู้ร่วมเรียนรู้มาร่วมออกแบบกิจกรรมพัฒนาทักษะอาชีพไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะชีวิต เกิดเป็นเครือข่ายที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กว่าจะเติบโตใหญ่เป็นผีเสื้อที่สวยงามได้
 ไข่ว่าผีเสื้อทุกตัวจะสามารถโบยบิน
 ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ผีเสื้อบางตัวก็เกิดมา
 พร้อมกับอุปสรรคและข้อจำกัด
 ที่จะทำให้โบยบินได้ยากกว่าผีเสื้อตัวอื่น ๆ
 แต่ฝูงผีเสื้อจะค่อย ๆ ตื่นรู้และมีความเข้มแข็ง
 เมื่อคนในชุมชนได้เรียนรู้ทั้งระบบ

เช่นเดียวกับการทำงานของ “ศูนย์การเรียนรู้ปัญญาฟาร์มสุข” ที่พยายาม ปิดช่องว่างและเปิดพื้นที่ให้เด็กพิเศษได้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย และ “ศูนย์การเรียนรู้ไอน้ำคาเฟ่” ที่ได้รับขับเคลื่อนกับ ร้านข้าวใหม่ปลามัน ที่กำลังพยายามออกแบบการเรียนรู้ในสายอาชีพ อาชีวศึกษาระดับ ปวช. เพื่อรื้อรอยต่อสำหรับเด็กพิเศษและเด็กปกติ เพื่อให้มีทางเลือกที่เหมาะสม ผ่าน “โครงการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษและครอบครัวเปราะบาง ภาคกลาง-ตะวันตก-ตะวันออก” ด้วยการปิดช่องว่างด้วยพลังของชุมชน ทำให้พื้นที่ที่สามารถเชื่อมฐานชุมชน ไม่ว่าจะในระดับบุคคล ครอบครัว หรือ เครือข่าย เข้ากับระบบอำเภอและยุทธศาสตร์จังหวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม กลายเป็นสะพานเชื่อมที่นำพาความต้องการของชุมชนรื้อรอยต่อสู่การพัฒนา ระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน

เสียงกระพือปีกของ “ฝูงผีเสื้อ”

เมื่อครอบครัวและชุมชนกลายเป็นฐานและเมื่อผีเสื้อไม่ได้กระพือปีกเพียงตัวเดียว แต่รวมตัวกันเป็นฝูงใหญ่ที่ขยับปีกไปพร้อมกัน ทำให้สายลมของการเปลี่ยนแปลงเริ่มพัดแรงขึ้น จากระดับบุคคล สู่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เหมือนเช่นที่อำเภอปลวกแดงกำลังสร้างพลังแรงลมใหม่ให้ทั้งพื้นที่ลุกขึ้นโบยบินไปด้วยกัน เสียงกระพือปีกของผีเสื้อเริ่มส่งเป็นแรงพลังให้ระบบนิเวศรอบตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงกลายเป็น “นิเวศการเรียนรู้ใหม่” ที่เร็วและไวพอ ที่ทำให้การทำงานสามารถรวม ค้นหาและหนุนเสริมเติมเต็มผีเสื้อได้เต็มศักยภาพมากขึ้น ดังเช่น “โครงการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นการขับเคลื่อนกลไก ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในภาคเหนือ” ที่ดำเนินงานในพื้นที่อำเภอ ลี้ จังหวัดลำพูน ที่กำลังสร้าง “ทางเลือกใหม่” ให้คนที่ขาดโอกาสทางการศึกษา อาชีพ และคุณภาพชีวิต โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและบทบาทของตนเองทำหน้าที่ในการเชื่อมประสานงานในเชิงนโยบายที่กำลังลงมาในพื้นที่อย่าง Thailand Zero Dropout

“**เมื่อครอบครัวและชุมชนกลายเป็นฐาน และเมื่อผีเสื้อไม่ได้กระพือปีกเพียงตัวเดียว แต่รวมตัวกันเป็นฝูงใหญ่ที่ขยับปีกไปพร้อมกัน ทำให้สายลมของการเปลี่ยนแปลงก็เริ่มพัดแรงขึ้น**
จากระดับบุคคล สู่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับอำเภอ และระดับจังหวัด”

อีกทั้งเชื่อมพลังทุกภาคส่วนในระดับอำเภอ ผ่านกลไกคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.) และการบูรณาการข้อมูล-นโยบาย ร่วมกับ สสอ. สกร. ประธานเครือข่ายสถานศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เข้าด้วยกัน ทำให้สามารถค้นหากลุ่มเป้าหมายได้ตรงจุด และออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งการเรียนรู้ไปพร้อมกับการทำงาน และการฝึกอาชีพสร้างรายได้ทันที โดยมีหน่วยจัดการเรียนรู้สำคัญอย่างวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่ง และวิสาหกิจชุมชนสุขศิริ อำเภอ ลี้ จังหวัดลำพูน เป็นกำลังหลักในการพัฒนาทักษะอาชีพและทักษะชีวิตให้กับผู้สูงอายุ เยาวชนนอกระบบ และกลุ่มเปราะบางเพื่อสร้างต้นแบบ “Li Model” ที่สามารถขยายผลเป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนได้อย่างยั่งยืน

“ฝูงผีเสื้อ” ที่บินไกล ด้วยวงจรชีวิตที่เป็นระบบ ข้ามเขตและขยายพันธุ์ความงดงาม

หน่วยจัดการเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนส้มจุกจะนะ จังหวัดสงขลา คือฝูงผีเสื้อที่สะท้อนให้เห็นว่า “ระบบการศึกษาที่ไร้รอยต่อ” เมื่อถูกออกแบบอย่างมีกลไกและกระบวนการรองรับอย่างเป็นระบบแล้ว สามารถขยายผลไปสู่ระดับจังหวัดและระดับประเทศได้จริง ด้วยจุดแข็งสำคัญคือ การสร้าง “กลไก 3 ตำบล” ที่ทำงานร่วมกันผ่านโครงสร้าง “สภาเสมอภาค” กลไกกลางเชื่อมระบบการเรียนรู้ทุกช่วงวัย ประธานครอบครัว ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาคีต่าง ๆ เพื่อให้การดูแลคน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ไปจนถึงผู้สูงอายุเป็นไปอย่างต่อเนื่อง **ร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา** เปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกกลุ่มสะท้อนปัญหา เสนอความต้องการ และร่วมออกแบบแนวทางการพัฒนารูปแบบการศึกษาเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทจริงของพื้นที่ **ผลักดันข้อมูลสู่การตัดสินใจระดับอำเภอและจังหวัด** โดยรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ วิเคราะห์ประเด็นคนเปราะบาง ด้วยบทบาทที่ชัดเจนตั้งแต่ระดับตำบลจนถึงระดับจังหวัด หน่วยจัดการเรียนรู้จึงสามารถเชื่อมผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ให้กลายเป็นระบบสนับสนุนเดียวกัน ทำให้การบริหารจัดการ การติดตามผู้เรียน และการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

เมื่อทั้งหมดนี้ขับเคลื่อนไปพร้อมกัน จึงเกิดกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ที่แข็งแกร่งมากพอจะผลักดันให้จังหวัดนำโมเดลดังกล่าวไปขยายผลในวงกว้าง วิสาหกิจชุมชนส้มจุกจะนะจึงไม่ใช่เพียงพื้นที่นำร่อง แต่เป็น “พื้นที่ปลายนน้ำ” ที่พิสูจน์ให้เห็นว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ที่เชื่อมต่อระหว่างบ้าน-ชุมชน-ตำบล-จังหวัด สามารถขยายผลไปสู่นโยบายระดับจังหวัด และระดับประเทศได้จริง และยังเป็นตัวกรณีอย่างสำคัญว่า การศึกษาและ

การเรียนรู้เมื่อตอบโจทย์ชีวิตของผู้คนแล้ว ย่อมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากกระบวนการที่ร้อยรัดถึงทอของสายใยการเรียนรู้ก่อให้เกิด “นิเวศการเรียนรู้ใหม่” และเกิดผลลัพธ์สำคัญคือ การสร้างผู้ประกอบการรายย่อยที่เติบโตมาจากฐานชุมชนจริง หลายคนสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยงกลับมามีบทบาทในครอบครัว พัฒนาทักษะอาชีพจนสร้างรายได้ และกลายเป็นพลังใหม่ของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนเองก็มีพื้นที่กิจกรรมรองรับเยาวชน และพื้นที่สร้างสรรค์ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน หน่วยงานการเรียนรู้ และคนในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่อาจไม่ได้เริ่มจากนโยบายหรือคำสั่งข้างบนเสมอไป แต่หลายครั้งที่การเปลี่ยนแปลง เริ่มต้นจากเสียงและแรงกระพือปีกเบา ๆ ของคนตัวเล็ก ๆ ในพื้นที่ เหมือนผีเสื้อตัวหนึ่งที่บินอยู่เงียบ ๆ ในฐานทุนชีวิตของตนเอง แต่แรงสั่นสะเทือนจากปีกกลับเดินทางไปไกลกว่าที่ใครคาดคิด เมื่อแรงกระพือปีกจากหลายทิศทางรวมกัน จากเด็ก เยาวชน ครอบครัว ครู พี่เลี้ยง ผู้นำชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น หลอมรวมกลายเป็นพลังที่นำไปสู่การขับเคลื่อนโครงสร้างทั้งระบบให้เริ่มเคลื่อนไหว

กว่า 6 ปี ที่โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ได้หยุดอยู่แค่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่เริ่มกลายเป็นคำตอบระดับประเทศ สู่การออกแบบการศึกษาเรียนรู้ที่ไร้รอยต่อ มีชีวิต และเติบโตได้จริง นี่คือภาพของ “ระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่” ซึ่งเป็นระบบที่มีชีวิตที่ไม่ได้สั่งจากบนลงล่าง แต่ผลิบานจากฐานราก จากพลังความเชื่อ พลังของการลงมือทำ และพลังแห่งความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งคือจุดคานงัดสำคัญของทุกคนที่ร่วมทาง

ดังนั้น ระบบการศึกษาเรียนรู้ที่ไร้รอยต่อจะเกิดขึ้นได้จริง เมื่อทุกภาคส่วนทำงานบนฐานข้อมูล ฐานชีวิต และฐานความร่วมมือ และการเปลี่ยนสังคมไม่จำเป็นต้องเริ่มจากยุทธศาสตร์ใหญ่ แต่เริ่มจาก “ปีกผีเสื้อตัวเล็ก” ที่กล้าขยับด้วยความศรัทธา ด้วยความหวังร่วมกัน และร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงไปด้วยกัน

ระบบการศึกษาเรียนรู้ที่ไร้รอยต่อจะเกิดขึ้นได้จริง เมื่อทุกภาคส่วนทำงานบนฐานข้อมูล ฐานชีวิต และฐานความร่วมมือ และการเปลี่ยนสังคมไม่จำเป็นต้องเริ่มจากยุทธศาสตร์ใหญ่ แต่เริ่มจาก “ปีกผีเสื้อตัวเล็ก” ที่กล้าขยับด้วยความศรัทธา ด้วยความหวังร่วมกัน และร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงไปด้วยกัน

